

נושאון - ביטאון איל"ת - אגודה ישראלית לבולאות תמטית
עורך: יורם לוביאניקר מזכיר המערכת: רן ברש

עריכה גרפית: הדי אור

דוא"ל: noson.ed@gmail.com

בית יואל, נמל תל אביב 40, תל אביב 6350671

Nos'on ISSN 0792-6448

תוכן העניינים:

עמ' 2	דבר העורך	
עמ' 3	בצל התבוסה: הדואר בגרמניה	
	אחרי מלחמת העולם	
עמ' 8	נצחונות אולימפיים ישראלים	
	למנצח שיר מזמור	עמ' 16
עמ' 22	על חומותיך ירושלים – חלק ב'	
עמ' 32	הכה את המומחה	
עמ' 34	פתרון תשבץ תפזורת בולאי	
עמ' 35	דיווח על האסיפה השנתית	
	לורנס פישר	
	גל שפרון	
	יורם לוביאניקר	
	לירוי פרץ	
	שמוליק כהן	
	רן ברש	

ועד האגודה והפעילים:

יו"ר: יצחק ברק (השחר 34, ראשון לציון 7521640, 054-5314568, ifib@inter.net.il)
סגן יו"ר: מנחם לדור (ת.ד. 340, הר אדר 9083600, 054-4825007, ladorm@gmail.com)
מזכיר וגזבר: רן ברש (היורה 1, ת.ד. 8486 גן יבנה 7086131, 052-5250780, ranb2000@gmail.com)
עורך "נושאון": יורם לוביאניקר (נמל תל אביב 40, תל אביב 6350671, 054-5402723, lubianiker@gmail.com)
חבר ועד: יהושע מגר (אשטרום 44, ראש פינה 12000, 052-8802725, jmagier@netvision.net.il)
חבר ועד: יהושע טילמן (דרך עכו 97א', קרית מוצקין 2637324, 054-9067030, b48705544@013.net)
ועדת ביקורת: יוחנן מירז (יו"ר), שלמה וורגן, גל שפרון.

שירותים לחברים: "נושאון" – שלוש פעמים בשנה, "נושאונט" – שלוש פעמים בשנה, שירותי ספריה תימאטית, מפגשים, סמינרים והרצאות, צוות מומחים, "שבל" (ביטאון התאחדות בולאי ישראל).

דמי חבר (2022): מבוגר – 160 ₪, נוער – 80 ₪.

תאריך אחרון למשלוח חומר לחוברת הבאה: 1.8.2022

דבר העורך

שלום לכם,

נושא החוברת הנוכחית הוא "מנצחים ומפסידים". **לורנס פישר** מראה כיצד תבוסתה של גרמניה במלחמת העולם השנייה השפיעה על הדואר במדינה מייד לאחר תום המלחמה. חלק מהפריטים אותם הוא מציג מראים את תהליך הדה-נאציפיקציה שעברה גרמניה. המאמר של **גל שפרון** עוסק בהופעותיה של ישראל במשחקים

האולימפיים לאורך השנים. מאמר זה עבר שינויים רבים בעריכה, והפך לפרויקט משותף של שני המחברים. **לירוי פרץ** עורך לנו הכרות עם המנצחים של תחום האיסוף שלו, הלוא הם המנצחים על תזמורות. חותם את פרק המאמרים של חוברת זו חלקו השני של המאמר של **שמוליק כהן**, המוקדש לסיור חומות בעיר העתיקה של ירושלים.

החוברת הבאה שלנו תוקדש ל"האדם והחיה" – על הקשר בין בני אדם ובעלי חיים. אם ברצונכם לפרסם מאמר בחוברת זו אנא פנו למערכת בהקדם.

ועוד משהו על ניצחון, קצת בנימה אישית: בתחילת אפריל התקיימה בבודפשט תערוכת הבולים העולמית הונפילקס 2022. חברנו **לורנס פישר** הציג את האוסף שלו על "הבית הלאומי היהודי – מאבקנו להשרדות" וזכה בתוצאה מרשימה מאוד: מדליית זהב עם 93 נקודות ופרס מיוחד. האוסף שלי "שחמט – משחק המלחמה" זכה להישג אדיר: מדליית זהב גדול (95 נקודות) עם איחולי חבר השופטים.

זו הפעם הראשונה שהאוסף שלי זוכה ב"זהב גדול", שהיא המדליה הגבוהה ביותר האפשרית בתערוכות בולים. למיטב ידיעתי זו גם הפעם הראשונה שבה אוסף שחמט זוכה במדליה זו. מעטים בלבד מבין האספנים התמטיים בישראל הגיעו אי פעם להישג כה נכבד בתערוכה עולמית. בשלושים השנים האחרונות היו רק שניים כאלה: חברנו **דני פישר** ז"ל בתערוכת ישראל 2008 (אוסף על "סימליות הפרחים כמכנה משותף"), והגדיל לעשות חברנו **ד"ר יהושע מגר** אשר זכה במדליה זו מספר רב של פעמים, החל משנת 2008. אני נרגש מאוד להכנס לרשימה כה מצומצמת יחד עם אספנים דגולים שכאלה. אין לי ספק שללא הסיוע של חברי באיל"ת, לא הייתי מצליח להגיע לתוצאה נפלאה שכזו, ואני אסיר תודה לכל מי שסייע לי לאורך הדרך.

כידוע, קשה מאוד להגיע לפיסגה אך קשה שבעתיים להשאר בה. ברור לי לחלוטין כי בתערוכה אחרת ועם חבר שופטים אחר הציון שלי עלול לרדת. לכן חובה עלי להמשיך ולשפר את התצוגה כדי להוכיח כי האוסף שלי אכן ראוי להישאר ב"ליגה של הגדולים".

שלכם,

יורם

בצל התבוסה: הדואר בגרמניה אחרי מלחמת העולם לורנס פישר

מנהיגי בעלות הברית בוועידת יאלטה

נוויל צ'מברליין, ראש הממשלה הבריטי בתקופת ערב מלחמת העולם השנייה, אמר באחד מנאומיו כי "במלחמה אין מנצחים אלא רק מפסידים, אפילו אם אחד הצדדים טוען לניצחון". דברים נבונים אלה, אשר עמדו בבסיס מדיניות הפייסנות (הנבונה הרבה פחות) של צ'מברליין, נפלו על אוזניים ערלות בגרמניה. ההיסטוריה של מלחמת העולם השנייה ידועה היטב, ולא נחזור עליה כאן. במסגרת מאמר זה אתמקד בשאלה – כיצד התבוסה הגרמנית השפיעה על שירותי הדואר בגרמניה בכלל, ובעיר ברלין בפרט, בשנים שלאחר המלחמה.

גורלה של גרמניה הוכרע בידי בעלות הברית עוד לפני תום המלחמה. בפברואר 1945 נערכה ועידת יאלטה, בהשתתפות נשיא ארצות הברית **פרנקלין דלאנו רוזוולט**, ראש ממשלת בריטניה **ווינסטון צ'רצ'יל** ומנהיג ברית המועצות **יוסיף סטאלין**. בין השאר, החליטו השלושה על חלוקתה של גרמניה לארבעה אזורים כיבוש: בריטי (צפון-מערב גרמניה) צרפתי (דרום-מערב), אמריקאי (דרום גרמניה) וסובייטי (מזרח גרמניה). כן הוחלט, כי עיר הבירה ברלין, אשר הייתה באזור הכיבוש הסובייטי, תחולק אף היא לארבעה אזורים דומים.

חלוקתה של גרמניה
לארבעה אזורים כיבוש

גרמניה נכנעה בפני בעלות הברית ב-7 במאי 1945. ברלין נפלה עוד קודם לכן: כבר ב-21 באפריל חדרו הכוחות הסובייטים לצפון העיר ולמזרחה, וב-2 במאי הודיע מפקד ברלין הגנרל **הלמוט ויידלינג** על כניעתו לכוחות הצבא האדום. ביולי 1945 הגיעו כוחותיהם של שלושת הצבאות האחרים לעיר, והחלוקה לאזורי שליטה בוצעה הלכה למעשה.

באופן טבעי מצבה של גרמניה היה קשה. ברלין כמעט חרבה לחלוטין במהלך המלחמה, ואחד מכל שלושה בניינים בה היה הרוס. הדואר הגרמני התקשה לתפקד, משום שסניפים רבים שלו נהרסו במהלך הקרבות. בין השאר, הצטברו במשרדי הדואר מכתבים וחבילות אותם לא היה ניתן להעביר ליעדם בשל הקרבות. הפריט הנראה בראש העמוד הבא הוא טופס משלוח חבילה מהעיר ליבק בשלזוויג-הולשטיין אל עיירה בסקסוניה. החבילה נמסרה למשלוח ב-8 במרץ 1945, אך לא ניתן היה להעביר אותה ליעדה, כפי שמעידה החותמת "אין תקשורת" באדום.

LÜBECK-TRAVEMÜNDE
8345-18

660 Lübeck-Travemünde 1 1936

Absender:
L. Z. H. Polenz 2/81 Lin

Besondere Vermerke des Absenders (s. Rückseite):

An Frau Rosa Polenz
Keine Verbindung!

Freigebühr (Pf) 60
Postgewicht (kg) 2 1/2

Anbei 1 **Paket**

in (10) Johanngeorgewstadt
Krankenst. 22 (Erggbl.)

(Straße, Hausnummer, Gebäudeteil, Stockwerk)

In jedes Paket obenauf ein Doppel der Aufschrift legen

DEUTSCHES REICH
60
Zum Aufkleben Marken & Stempel

C 20 Din A 6

במהלך שנות השלטון הנאצי עשה הדואר הגרמני שימוש נרחב בדמותו של היטלר על גבי בולים. בידי האזרחים הגרמנים ובסניפי הדואר נותר מלאי גדול של בולים כאלה וכן של דברי בולים תואמים. הפתרון המקובל היה להשחיר את הבולים ובכך למחוק את דמותו של היטלר.

Einlieferung
Jungbunzlau 1
Mladá Boleslav 1
2710

248

Absender:
Heinrich Max Martin
L. Z. H. Polenz 2/81 Lin

Odesilatel:
Heinrich Max Martin
L. Z. H. Polenz 2/81 Lin

Besondere Vermerke des Absenders (s. Rückseite):
Zvláštní záznamy odesílatele (viz rubr průvodky):

An Frau Rosa Polenz
Keine Verbindung!

Freigebühr (K-h) 60
Postgewicht (kg) 2 1/2

in (10) Johanngeorgewstadt
Krankenst. 22 (Erggbl.)

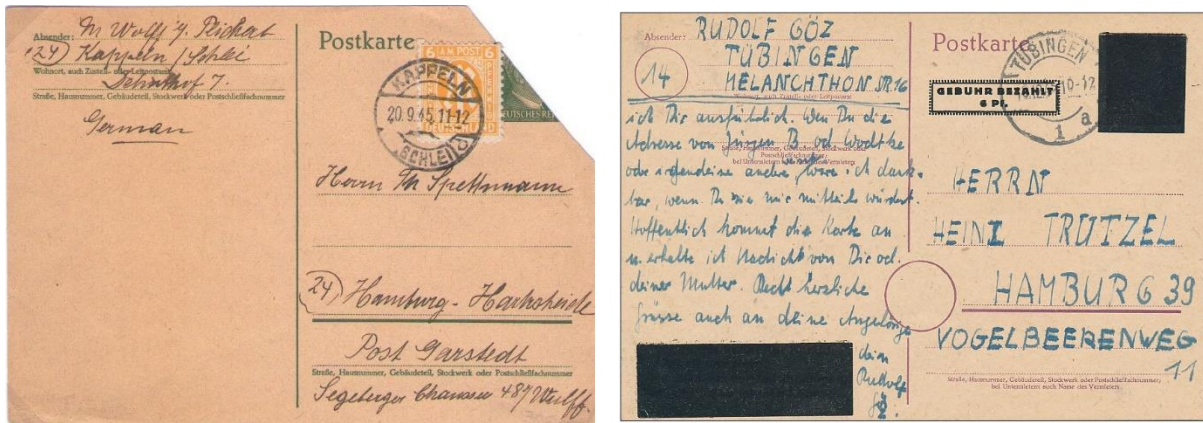
(Straße, Hausnummer, Gebäudeteil, Stockwerk)
(Ulice, číslo domu, část budovy, poschodí)

DEUTSCHES REICH
60
Zum Aufkleben Marken & Stempel

טופס חבילה שנשלחה ב-7 באפריל מהעיר מלאדה בולסלאב שבצ'כיה (אז יוגוסלבלאו בפרוטקטורט של בוהמיה ומוראביה) אל עיירה בסקסוניה. הטופס בויל בבולי היטלר, אשר הושחרו בנקודת היעד, שכבר הייתה נתונה תחת שלטון סובייטי.

כאמור, בעיה דומה התעוררה גם ביחס לדברי בולים אשר נשאו את דיוקנו של היטלר. גם אחרי המלחמה המשיך הדואר הגרמני לקבל

את דברי הבולים האלה כחוקיים, אך דאג להשחיר את הדיוקן או לחלופין לגזור את הפינה הבעייתית של הבולים, כפי שמראות שתי הדוגמאות הבאות. דוגמא נוספת מוצגת בשער הקדמי הפנימי של חוברת זו.

שתי דוגמאות לשימוש בדברי בולים עם דיוקנו של היטלר בתקופה שלאחר כניעת גרמניה. הפריט בצד ימין נשלח מטיבינגן (אזור הכיבוש הצרפתי) להמבורג (אזור הכיבוש הבריטי) בדצמבר 1945. דיוקנו של היטלר וציטוט מדבריו בצד שמאל למטה הושחרו, אך הדואר הכיר בביול כתקף. הפריט בצד שמאל נשלח בתוך אזור הכיבוש הבריטי בספטמבר 1945. הפריט נחתך כדי להעלים את דיוקנו של הצורר הנאצי, אך בכך הוסר גם הערך הנקוב. לפיכך נדרש השולח להוסיף בול עם ערך נקוב של 6 רייכספפניג, התעריף למשלוח גלויה שהיה בתוקף עוד בימי המשטר הנאצי.

דוגמאות לבולים מקומיים מהעיר נייסקי (ימין) ומהעיר פלאואן (שמאל). שני היישובים הם במדינת סקסוניה, באזור הכיבוש הסובייטי.

הבול עם הכיתוב
באותיות קיריליות

בשל המחסור בבולים התחילו ערים ועיירות באזור הכיבוש הסובייטי להנפיק בולים משל עצמם למשלוח דואר מקומי. בולים אלה, המכונים בגרמנית Lokalausgaben, היו תקפים למשלוח דואר עד ה-31 באוקטובר 1946. בולים אלה מוכרים היטב ומופיעים בקטלוגים שונים, כך שניתן לשלב אותם באוספים תמטיים ובתצוגות תחרותיות, אך לעניות דעתי עדיף לעשות זאת על גבי מכתב מסחרי אמיתי.

כמובן שהיה צורך להנפיק בולים חדשים בקנה מידה ארצי, ולא להסתפק ביוזמות מקומיות. בעלות הברית הסכימו ביניהן, כי התעריפים מהתקופה הנאצית (12 רייכספפניג למכתב רגיל ו-6 רייכספפניג לגלויה) יישארו בתוקפם. כן הוסכם, כי הכיתוב על גבי הבולים החדשים ייעשה באותיות לטיניות בלבד. ב-23 ביולי 1945 הונפק הבול הראשון לאזור הכיבוש הסובייטי, זה שיהפוך לימים להיות גרמניה המזרחית. בול זה, בניגוד להסכמות, נשא גם כיתוב באותיות קיריליות.

מעצמות המערב מחו על כך, וההנפקה בוטלה בתוך שעות ספורות. עד היום לא ברור האם הבול אכן הונפק (כלומר, נמכר לציבור בסניפי הדואר) או שההנפקה המתוכננת בוטלה עוד בטרם החלה המכירה.

העיר ברלין, בירתה של גרמניה, הייתה מקרה מסובך במיוחד. כאמור, על אף שהעיר הייתה ממוקמת בלב אזור הכיבוש הסובייטי, היא חולקה בין ארבע המעצמות. שירותי הדואר בעיר הופעלו במתכונת החדשה רק באוגוסט 1945. באזור הסובייטי הונפקה סדרה מיוחדת בת שבעה בולים, אשר ברובם מראים את סמל העיר – דוב. אספנים תמטיים אשר מתעניינים בבולים אלה צריכים לדעת, כי הם הונפקו על ארבעה סוגי נייר שונים, ונעשה בהם שימוש בכמה סוגי דבק. המעצמות המערביות החלו להנפיק בולים מיוחדים עבור העיר ברלין רק בשנת 1948.

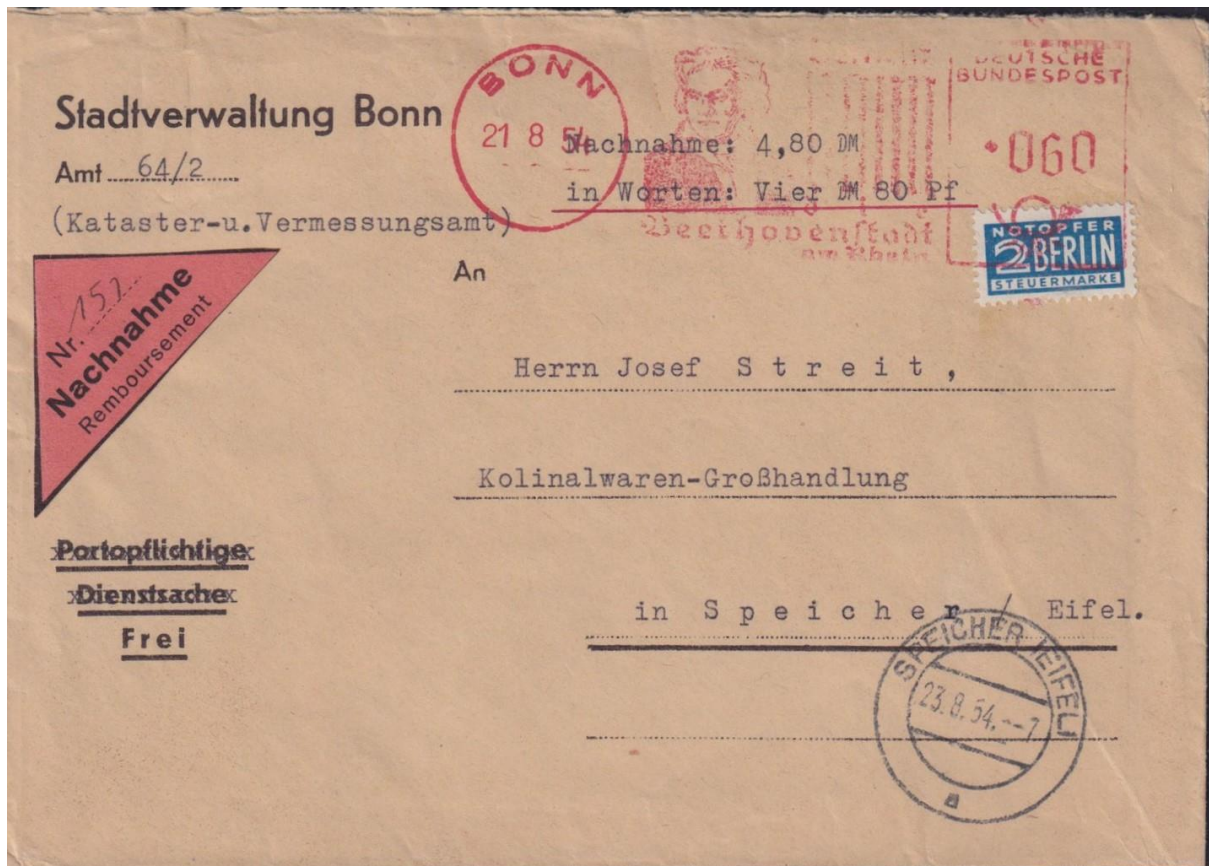
אחד מבולי הדוב של ברלין
(הערך הנמוך בסדרה).

המחלוקות בין בעלות הברית הלכו וגברו, והפכו לאיבה גלויה. בתחילת 1948 החלו מדינות המערב לאחד בהדרגה את שלושת אזורי הכיבוש שלהם, וליצור את "גרמניה המערבית", מדינה עם מטבע ובולים משל עצמה. בתגובה, הטילו הסובייטים סגר על ברלין, ומנעו ממדינות המערב גישה יבשתית אל העיר. חלקה המערבי של ברלין נותר איפוא מנותק ותחת מצור סובייטי. כדי לשמר את שלטונם בעיר הפעילו חיילות האוויר של ארצות הברית ובריטניה רכבת אווירית, ובכך סיפקו את צרכי הקיום של תושבי ברלין המערבית. במשך 15 חודשים העבירו 277 אלף מטוסים למעלה מ-2.3 טון של אספקה לעיר, עד שלבסוף סטלין הבין, כי המצור על ברלין לא משיג את יעדיו, והורה להסיר אותו.

הפעלת הרכבת האווירית לברלין הייתה מבצע מסובך לוגיסטית ויקר עד למאוד. חלק מעלות המבצע מומנה באמצעות מס מיוחד על הדואר בחלקיה המערביים של גרמניה, בשיעור של 2 פפניג. היטל זה נדרש בכל משלוח דואר פנים, למעט משלוח של דברי דפוס, והוא נגבה באמצעות בול מיוחד בצבע כחול הידוע כ"בול החירום של ברלין" (בגרמנית: Berlin Notopfer), הנראה כאן בצד שמאל. בול זה הונפק לראשונה ב-1 בדצמבר 1948, והיה בשימוש באזורי הכיבוש האמריקאי והבריטי, ואחר כך גם באזור הצרפתי. היחידים שהיו פטורים מהיטל זה היו תושבי ברלין עצמם, וכן דואר שנשלח מגרמניה המערבית אל ברלין.

הסגר הסובייטי על ברלין הוסר במאי 1949, ומבצע הרכבת האווירית אל העיר הגיע אל סיומו בספטמבר של אותה שנה. המס המיוחד על הדואר נותר בתוקף עד לשנת 1956. במהלך שנים אלו נוצרו מספר פריטים מעניינים מבחינת "תולדות הדואר", כמו זה הנראה להלן. אספנים תמטיים אשר ברשותם מכתבים מגרמניה המערבית צריכים לבחון האם המכתב שברשותם נושא את בול החירום של ברלין, ולהתייחס לשאלה זו במסגרת תיאור הפריט.

מכתב שנשלח בתוך גרמניה המערבית באוגוסט 1954 מהעיר בון לעיירה ספייחר. המכתב כלל כסף במזומן עם הוראת השבה במקרה של אי מסירה, ולכן התעריף היה 60 פפניג במקום 20 פפניג – תעריף מכתב רגיל. התשלום נעשה באמצעות חותמת ביול המראה את לודוויג ואן בטהובן, ולכן המכתב יכול להשתלב באוסף בנושא מוסיקה. המכתב גם נושא בנוסף את בול החירום של ברלין בערך נקוב של 2 פפניג.

היחסים בין שני חלקיה של גרמניה נותרו מתוחים גם בשנים הבאות, והדבר אף התבטא בתחום הדואר, במה שמכונה "מלחמת הדואר" (בגרמנית postkrieg), אך זה נושא למאמר אחר.

אספנים נוהגים לומר, כי הפריטים המעניינים ביותר מבחינה בולאית נוצרים בתקופות של מלחמה. הדוגמא של גרמניה אשר הוצגה במאמר זה מלמדת, כי בצד שנוצח במלחמה העניין הבולאי נשמר גם בשנים שלאחריה.

לורנס פישר אוסף פריטים בולאיים בנושא תולדות הציונות והסכסוך הישראלי-ערבי. התצוגה שלו "הבית הלאומי היהודי – מאבקנו להישרדות" זכתה כמה פעמים במדליית זהב. כתובתו למשלוח תגובות: gymtrainer@gmail.com

בקרו ב"נושאון" – גיליון בנושא "החיה והאדם"

הגיליון יעסוק בקשר שבין האדם ובעלי חיים. אם ברצונכם לפרסם מאמר במסגרת זו, אנא פנו בהקדם אל עורכי "נושאון" באמצעות הדואר האלקטרוני או בדואר רגיל.

נצחונות אולימפיים ישראלים גל שפרון ויורם לוביאניקר

ההשתתפות הישראלית במשחקים האולימפיים היא סיפור של התקדמות עקבית חרף קשיים פוליטיים וביטחוניים. במידה מסויימת, סיפור זה גם משקף את תולדותיה של מדינת ישראל בכלל. מאמר זה נכתב כדי לחלוק כבוד לאלה, אשר הצליחו להגיע אל הפסגה בזכו נחישות והתמדה.

פסלו של זאוס הוא אחד מפלאי העולם העתיק

נתחיל עם רקע היסטורי קצר: המשחקים האולימפיים נערכו ביוון העתיקה כחגיגה אתלטית ודתית. מקום המשחקים היה בעיר היוונית אולימפיה, וטקס שבועת הספורטאים היה נערך אל מול פסלו של האל זאוס, אשר נחשב לאחד משבעת פלאי העולם העתיק. המשחקים נערכו אחת לארבע שנים, כאשר פרק הזמן שבין המשחקים נקרא "אולימפיאדה". המשחקים האולימפיים הראשונים נערכו, ככל הנראה, בשנת 776 לפני הספירה, ואילו המשחקים האחרונים המתועדים נערכו בשנת 393 לספירה.

ענף הספורט הראשון שנכלל במשחקים היה ריצה למרחק של "סטאד", השווה ל-192 מטרים. בהמשך נוספו ענפים, כגון: האבקות, מרוצי מרכבות, הטלת כידון, זריקת דיסקוס, קפיצה לרוחק ותחרויות ריצה נוספות. משך המשחקים הוארך בהתאם מיום בודד לשלושה ואף לחמישה ימים.

ענפי ספורט במשחקים האולימפיים של העת העתיקה. מימין: מרוצי מרכבות (בול שהונפק ביוון בשנת 1896 לכבוד המשחקים הראשונים בעת החדשה). במרכז: ריצה (יוון, 1906, לכבוד המשחקים האולימפיים הרביעיים). משמאל: זריקת דיסקוס (בול שהונפק לכבוד משחקי לוס אנג'לס בשנת 1932).

במשחקים האולימפיים בעת העתיקה לא הוענקו מדליות, כמקובל בימינו. כבוד הוענק למנצח בלבד, אשר זכה בענף או בזר של עלי עץ זית-בר המכונה ביוונית קוֹטִינוֹס. אחד מסמלי הניצחון במיתולוגיה היוונית הוא זר של עלי דפנה, אך באולימפיאדות העתיקות העדיפו להשתמש בעליו של עץ אשר גדל באולימפיה. הזרים העתיקים היו בעלי צורה של פרסה, ורק בגרסאות מודרניות יותר הם בעלי צורה של טבעת סגורה

הנענדת סביב ראשו של המנצח. מלבד זר עלי הזית זכה המנצח גם בפרס כספי ניכר בעיר מגוריו (באולימפיאדות של העת העתיקה הורשו להשתתף רק גברים מערי המדינה של יוון. לאחר כיבוש יוון על ידי רומא החלו גם הרומאים להשתתף במשחקים), ולעיתים אף הוצבו ברחבי העיר פסלים עם דמותו של המנצח.

מכתב מקופל אשר נשלח ב-13 בנובמבר 1888 מהעיירה טוסה בסיציליה. המכתב נושא חותמת של סמל העיר (בצד שמאל למעלה), ומכאן שהוא נשלח כדואר רשמי, הפטור מתשלום. סמל העיירה כולל זר של עלי דפנה בצורת פרסה. מאוסף יורם לוביאניקר.

הפודיום האולימפי. גיליון מזכרת מאלבניה

בשנת 1894 הוקם הוועד האולימפי הבינלאומי ביוזמתו של הברון **פִּיֵר דה קוברטן**, והמשחקים האולימפיים התחדשו לאחר הפסקה של כ-1,500 שנה. המשחקים הראשונים של העת החדשה נערכו באתונה בשנת 1896, ולמנצחי התחרויות הוענקו מדליות מ...כסף, וכן ענף של עץ זית. הזוכים במקום השני קיבלו מדליות מנחושת וענף של עץ דפנה. רק במשחקי סנט לואיס בשנת 1904 החלו להעניק בכל התחרויות מדליות זהב, כסף וארד לזוכים במקומות הראשון, השני והשלישי, בהתאמה.

גם טקס חלוקת המדליות עבר שינויים רבים לאורך השנים. עד 1932 הוענקו המדליות לכל הזוכים בטקס הנעילה החגיגי. רק באולימפיאדה העשירית, שנערכה בעיר לוס

אנג'לס, החלו לקיים את טקס הענקת המדליות למנצחים מייד לאחר התחרות. הזוכים עלו על פודיום מיוחד, בעל צורה של קמץ הפוך, כפי שניתן לראות בגיליון המזכרת מאלבניה בתחתית העמוד הקודם. החלק המרכזי הינו מוגבה, ועליו עומד המנצח, כאשר הזוכה במקום השני לימינו והזוכה במקום השלישי לשמאלו. במשחקי רומא (1960) נתלו לראשונה המדליות על צוואריהם של הזוכים בעזרת שרשרת העשויה עלי דפנה (שמאז הוחלפה בסרטים צבעוניים).

דבר בולים מסין המראה את מדליית הזהב שהוענקה למנצחים במשחקי לוס אנג'לס בשנת 1984

נגינת ההמנונים הלאומיים של הזוכים החלה במשחקי פריז בשנת 1924. ההימנון מנוגן בשעה שדגל המדינה אותה מייצג הזוכה מועלה לראש התורן, ודגלי המדינות אותם מייצגים זוכי מדליות הכסף והארד מועלה על תרנים צדדיים. על פי התקנון האולימפי אין לנגן הימנון במשך יותר מ-80 שניות, דבר המחייב מדינות רבות לבחור בגרסאות מקוצרות של ההימנונים שלהן.

בשנת 1933 הוקם הוועד האולימפי של ארץ ישראל פלשתינה ביוזמתו של **יוסף יקותיאל**, מי שגם יזם את רעיון משחקי המכביה. בוועד הראשון היו שבעה חברים יהודים, אנגלי אחד וערבי אחד. בהתחשב בהרכב זה אין להתפלא על כך שהוועד דחה את ההזמנה להשתתף במשחקי ברלין שנערכו בשנת 1936, ואשר נועדו לפאר את המשטר הנאצי.

בשנת 1948 התקיימו המשחקים האולימפיים בלונדון. היה זה כחודשיים וחצי אחרי הקמתה של מדינת ישראל, אך בלחץ מדינות ערב (שאף איימו להחרים את המשחקים) מנעו הבריטים את השתתפותה של ישראל, בטענה שהוועד האולימפי של

קפיצה למים במשחקי הלסינקי

ארץ ישראל (אשר הוזמן להשתתף במשחקים כבר שנה קודם לכן) חדל מלהתקיים עם הקמתה של המדינה, ואילו הוועד האולימפי הישראלי איננו היורש האוטומטי של הוועד הארץ ישראלי. רק בשנת 1951 קיבל הוועד האולימפי הבינלאומי את ישראל לשורותיו, וכך משחקי הלסינקי בשנת 1952 היו הראשונים בהם השתתפה מדינת ישראל. עצם ההשתתפות נחשבה אז לניצחון דיפלומטי למדינה הצעירה. הספורטאי המצטיין של המשלחת היה **יואב רענן**, אשר זכה במקום התשיעי בתחרות הקפיצה למים מגובה של שלושה מטרים.

בשנות ה-50 וה-60 המשיכה ישראל ליטול חלק במשחקים האולימפיים תחת הסיסמה של "העיקר ההשתתפות". בפרט אמורים הדברים ביחס למשחקי מלבורן בשנת 1956, אשר התקיימו בימי מבצע קדש. בשל הנסיבות הייתה המשלחת הישראלית למלבורן הקטנה אי פעם, ומנתה שלושה ספורטאים בלבד. התוצאות אותן השיגו הנציגים הישראליים בשנים אלו היו בינוניים ומטה, וזאת מאחר וספורטאינו באותם ימים היו חובבנים. תנאי האימון שהיו נהוגים אז בארץ היו דלים מאוד, והמשאבים הכספיים שהוקצו לטובת תחום הספורט היו צנועים ביותר.

בשנת 1972 התקיימו המשחקים האולימפיים במינכן. הם נועדו להציג לעולם את "גרמניה האחרת" ולמחות את זכר משחקי ברלין משנת 1936 הנודעים לשמצה. ביום ה-16 של המשחקים תקפו מחבלים חברי ארגון "ספטמבר השחור" את חברי המשלחת הישראלית, תוך שהם מנצלים את סידורי הביטחון הלקויים. אחד עשר ספורטאים ומאמנים ישראלים נפלו בשבי המחבלים, ובסופו של דבר אף קיפחו את חייהם. הסיפור המלא על טבח הספורטאים הובא על ידי חברנו **משה קלמן** בנושאונט מספר 47, ואני מפנה את הקורא למאמר זה.

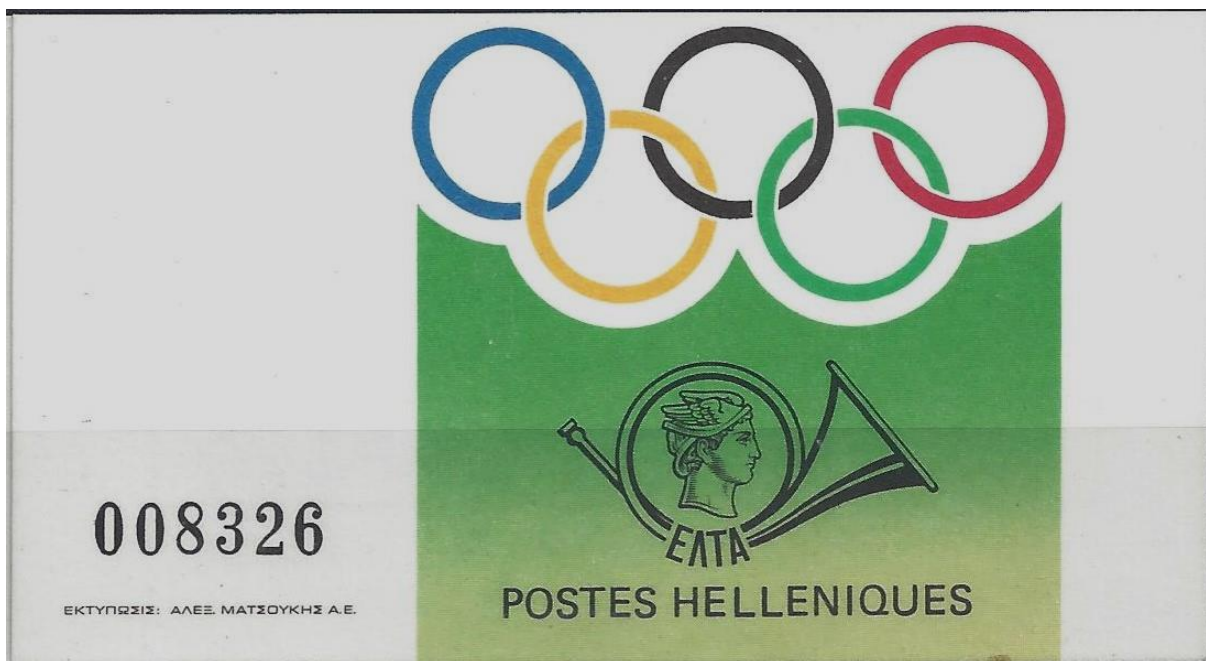

חותמת לציין 30 שנה לטבח הספורטאים במינכן

ראוי לציין, כי במשחקי מינכן עמדו שניים מנציגינו להשיג תוצאות מעולות: **אסתר שחמורוב** (לימים: רוט) הייתה קרובה עד מאוד להעפיל לגמר האולימפי בתחרות היוקרתית מכל – ריצה למרחק 100 מטר.

בשל הטבח ופרישת ישראל מהמשך המשחקים נמנעה ממנה ההשתתפות במקצוע החזק שלה, ריצת 100 מטרים משוכות, בה הייתה לבטח מעפילה לגמר. **מרק סלבין** הי"ד, עולה מברית המועצות, אשר היה בן 18 בלבד, נרצח על ידי המחבלים ביום בו היה אמור להתחרות. הוא היה מועמד כמעט ודאי לזכייה במדליה.

רצח הספורטאים במינכן הוא הפשע החמור ביותר בתולדות המשחקים האולימפיים מאז ומעולם, והוא עומד בניגוד משווע לרוח האולימפית. אמנם בניגוד לאמונה הרווחת, המלחמות ביוון העתיקה לא הופסקו בעת המשחקים האולימפיים, אך לספורטאים עצמם ניתנה חסינות וזכות מעבר חופשי כדי לאפשר להם להתחרות. המחבלים הפלשטינאים בזו למסורת זו, התעלמו ממהות המשחקים אותה מבטא הסמל של חמש הטבעות השלובות, והפכו את זירת האחוזה העולמית לשדה קטל. בהתחשב בכך, המשך השתתפותה של ישראל במשחקים האולימפיים הבאים מהווה ניצחון ישראלי על ארגוני הטרור. אבטחת המשלחות נתונה מאז בידיהם האמונות של שירותי הביטחון שלנו. אסתר רוט (אשר מאמנה האישי **עמיצור שפירא** הי"ד נרצח במינכן) רשמה גם ניצחון אישי, כאשר שבה לזירה האולימפית, והעפילה לגמר בריצת המשוכות. המקום השישי בו זכתה היה הישג שיא לספורטאי ישראלי עד אז.

הסמל האולימפי: חמש טבעות בצבעים שונות השלובות זו בזו.
כריכת קונטרס בולים מיוון.

הדב מישה - הקמע של המשחקים
האולימפיים במוסקבה

בשנת 1980 התקיימו המשחקים האולימפיים במוסקבה. ביוזמתו של נשיא ארצות הברית דאז **ג'ימי קרטר** החרימו רוב מדינות המערב את המשחקים בשל פלישת הסובייטים לאפגניסטן. גם ישראל בחרה להחרים את המשחקים, לאכזבתם של הספורטאים שהיו אמורים להשתתף בהם, ולאכזבתם של יהודים רבים אשר חיו מאחורי "מסך הברזל" וקיוו להפגין הזדהות עם נציגי ישראל.

בשנות השמונים הפך היחס לספורט האולימפי במדינת ישראל לרציני יותר. איכות המתקנים, רמת האימון וגובה התקציבים – כל אלה שופרו, וכך ניתן היה להגיע להשגים טובים יותר. במשחקי סיאול

1988 החמיצו צמד השייטים **יואל סלע** ו**אלדד אמיר** זכיה במדליה בשל יום הכיפורים, אשר "התנגש" עם אחד מימי התחרות, והם נאלצו להסתפק במקום הרביעי. כעבור ארבע שנים כבר נשברה תקרת הזכוכית, וישראל זכתה במדליה האולימפית הראשונה שלה במשחקי ברצלונה. על ההישג ההיסטורי חתומה הג'ודוקא **יעל ארד**, אשר זכתה במדליית כסף, אותה הקדישה לזכרם של חללי מינכן. כיום משמשת ארד כיושבת הראש של הוועד האולימפי בישראל. למחרת זכה הג'ודוקא **אורן סמדג'ה** במדליית ארד, וכך היו לישראל לפתע שתי מדליות אולימפיות. לציון ההישג הונפקה בארץ חותמת אירוע מיוחדת.

מדליות אולימפיות ראשונות לישראל

מאז משחקי ברצלונה הפכה הזכיה במדליות אולימפיות לנורמה, ורק במשחקי לונדון 2012 לא הצליחו ספורטאינו להשיג אף מדליה. באולימפיאדת אתונה 2004 זכה לראשונה ספורטאי ישראלי במדליית זהב. היה זה **גל פרידמן**, אשר ניצח בתחרות הגלישה. שמונה שנים קודם לכן פרידמן גם זכה במדליית ארד במשחקי אטלנטה, והוא הפך לישראלי הראשון הזוכה בשתי מדליות אולימפיות. בזכות הישגו של פרידמן באתונה זכינו לשמוע את "התקווה" מנוגנת לראשונה בהיסטוריה האולימפית, ולראות את דגל ישראל מתנוסס בראש התורן.

מעטפת יום ראשון לסדרת הבולים שהונפקה בישראל לכבוד המשחקים האולימפיים באתונה 2004. הסדרה חולקת כבוד לזכיות הישראליות במדליות אולימפיות עד אז. מימין לשמאל: ג'ודו ב-1992, גלישה ב-1996 וקיאק ב-2000. בעת הנפקת הסדרה לא היה ידוע כי גל פרידמן, אשר זכה בארד בתחרות הגלישה ב-1996, יזכה במדליית הזהב במקצוע זה באתונה.

ראוי לציין, כי עד למשחקים האולימפיים האחרונים ניתן היה לסייג את שביעות הרצון מההשגים הישראליים בשלושה סייגים: ראשית, ספורטאי ישראל זכו אך במדליה

התעמלות אומנותית הוא אחד מהתחרויות המרכזיות של המשחקים האולימפיים

בודדת ברוב הופעותיהם. שנית, גל פרידמן היה הספורטאי הישראלי היחיד שזכה במדליית זהב ועמד על ראש הפודיום. לבסוף, ישראל השיגה מדליות רק בשלושה ענפים (ג'ודו, גלישה וקיאקים), שהם אינם במוקד המשחקים. כל זה השתנה במשחקים האולימפיים האחרונים, שנערכו בטוקיו בשנת 2021, לאחר דחיה בת שנה בשל מגיפת הקורונה. את ישראל ייצגה המשלחת הגדולה ביותר (90 ספורטאים וספורטאים) והאיכותית ביותר אי פעם. הפעם זכו נציגינו בלא פחות מארבע מדליות, מהן שתיים מזהב ושתיים מארד. יש להדגיש, כי מדליות הזהב הושגו בשניים מהמקצועות המרכזיים של המשחקים האולימפיים: המתעמל **ארטיום דולגופיאט** זכה במדליית זהב בתרגיל הקרקע, ואילו **לינוי אשרם** זכתה בזהב בתחרות הקרב-רב בהתעמלות אומנותית. נבחרת הג'ודו של ישראל זכתה במדליה ארד בתחרות הקבוצתית. זו הייתה הפעם הראשונה בה ישראל זכתה במדליה קבוצתית ולא אישית, דבר המעיד כי המצויינות בענף היא עמוקה, ואינה תוצאה של קיומו של עילוי בודד. אכן, דרך ארוכה עברנו מאז המשלחות הצנועות של שנות החמישים, אשר ראו את עצם השתתפותן כהישג.

לא ניתן לסיים מאמר זה מבלי להתייחס לספורטאים האולימפיים הגדולים ביותר, אלה המפגינים עוצמה נפשית נדירה בצד יכולת גופנית ספורטיבית. כוונתנו לספורטאים המשתתפים במשחקים הפאראולימפיים, אשר נקראו בעבר בשם "אולימפיאדת הנכים". ראשיתם של משחקים אלה בימים שלאחר מלחמת העולם השנייה. רופא יהודי בשם **לודוויג גוטמן**, יליד גרמניה שהיגר ממנה לבריטניה ממש ערב מלחמת העולם, הקים מרכז לאומי לטיפול בנפגעי עמוד השדרה בבית החולים "סטוק מנדוויל". רבים מבין הנכים היו לוחמים ממלחמת העולם, וגוטמן האמין, כי פעילות ספורטיבית היא הדרך לשקם את גופם, נפשם וכבודם העצמי. בשנת 1948, במקביל לפתיחת המשחקים האולימפיים בלונדון, ניהל גוטמן אירוע של משחקי ספורט לחיילים משוחררים נכים. המשחקים הפכו לאירוע שנתי, שזכה לשם "משחקי סטוק מנדוויל". ההצלחה הייתה עצומה, ולמשחקים יצאו מוניטין בכל רחבי העולם. בשנת 1952 השתתפו במשחקים גם מתחרים מהולנד, והם הפכו להיות אירוע בינלאומי.

די"ר לודוויג גוטמן

בשנת 1960 התקיימו ברומא המשחקים האולימפיים הראשונים לנכים, בהשתתפות 400 ספורטאים מ-23 מדינות. בתחילה היו המשחקים פתוחים לנכים בכסאות גלגלים בלבד, אם כי ללא הדרישה כי המשתתפים יהיו חיילים משוחררים, כפי שהיה נהוג במשחקי סטוק מנדוויל. בשנת 1976 הוחלט להוסיף למשחקים קטגוריות נכות

נוספות, ובכך לאפשר למגוון רחב יותר של בעלי לקויות לקחת בהם חלק. במשחקים הפאראלימפיים בבייג'ינג בשנת 2008 השתתפו 4,200 ספורטאים, אשר ייצגו לא פחות מ-145 מדינות.

מאז שנת 1988 הונהגה מסורת (שמאז הפכה למחייבת) לפיה המשחקים הפאראלימפיים נערכים לאחר המשחקים האולימפיים באותה עיר מארחת ותוך שימוש באותם מתקנים. בשנת 1968 היו המשחקים אמורים להתקיים במקסיקו סיטי, אך ממשלת מקסיקו הודיעה, כי היא איננה מסוגלת לעמוד במשימה. ממשלת ישראל נענתה לאתגר, וכך אולימפיאדת הנכים השלישית נערכה בתל אביב (למעשה, ברמת גן). טקס הפתיחה התקיים באיצטדיון האוניברסיטה העברית בגבעת רם, ירושלים. ישראל אף הנפיקה בול לכבוד המאורע בעיצובו של **צבי נרקיס**.

בשנת 1980 נועדו המשחקים הפאראלימפיים להתקיים במוסקבה, אך הממשלה הסובייטית ביקשה להתחמק ממטלה זו. בהצהרה רשמית של שלטונות ברית המועצות נאמר באופן מדהים, כי "בברית המועצות אין נכים!" המשחקים נערכו איפוא בארנהיים שבהולנד.

חותמת ביול לכבוד המשחקים הפאראלימפיים בארנהיים, 1980.

ישראל השתתפה בכל אולימפיאדות הנכים מאז ראשיתן, ובכולן זכתה במדליות. מבין הספורטאים הישראלים ראוי לציין במיוחד את **ציפי רובין**, אשר זכתה ב-30 מדליות מהן 15 מזהב, וזאת ב-8 אולימפיאדות שונות וב-4 ענפי ספורט! בשנים האחרונות בלטו במיוחד החותרות **מורן סמואל** ו**פסקל ברקוביץ'**, אשר סיפוריהן האישיים מעידים על כוחות נפש אדירים ומהווים מקור להשראה.

מאמר זה מבוסס על רעיונות של גל שפרון, אשר גם כתב את הנוסח הראשון של המאמר. התוצאה הסופית היא פרי מאמציהם של שני המחברים. לתגובות ניתן לפנות אל גל שפרון בכתובת gshifron@gmail.com

למנצח שיר מזמור לירוי פרץ

פתגם ידוע אומר, שלניצחון יש אבות רבים בעוד שהכישלון הינו יתום. בעולם המוסיקה הקלאסית רק חציו הראשון של המשפט הינו נכון. במקרה של כישלון, או ליתר דיוק ביצוע שאינו מוצלח, יש כתובת ברורה לאשמה – המנצח של התזמורת. אנשים שאינם בקיאים בעולם המסיקה נוטים להעריך בחסר את תפקידו של המנצח, ולתת את הקרדיט למלחין, ולעיתים גם לסולן ביצירה. במאמר זה אסביר מהו תפקידו של המנצח בשעת הקונצרט ולפניו, אסקור את ההיסטוריה של הניצוח, ואציג כמה ומנצחים רבי השפעה.

המנצחים, ככל מבצע מוזיקלי, התמחו לרוב בכלי נגינה מסוים. רק לאחר שרכשו ניסיון רב בביצוע מוסיקלי ובלימוד התיאוריה של המוסיקה, יכולים נגנים לחשוב על קריירת ניצוח. חלק מהמנצחים מופקדים על תזמורת מסוימת, שהם המנצחים הראשיים שלה ואף המנהלים המוסיקליים שלה. דוגמא בולטת היא **זובין מהטה** "שלנו", אשר שימש כמנהל המוסיקלי של התזמורת הפילהרמונית הישראלית במשך כמעט 40 שנה.

זובין מהטה

את העבודה על קונצרט נתון מתחיל המנצח בקריאה של היצירה, ובמחשבה על הפרשנות שהוא מעוניין להעניק לה. פרשנות זו באה לידי ביטוי במהירות הנגינה, בעוצמת הצלילים וביחס שבין סוגי כלי הנגינה השונים. הפרשנות שנותן המנצח ליצירה היא אישית, ומבטאת את טעמו המוסיקלי של המנצח ואת האידיאולוגיה שלו.

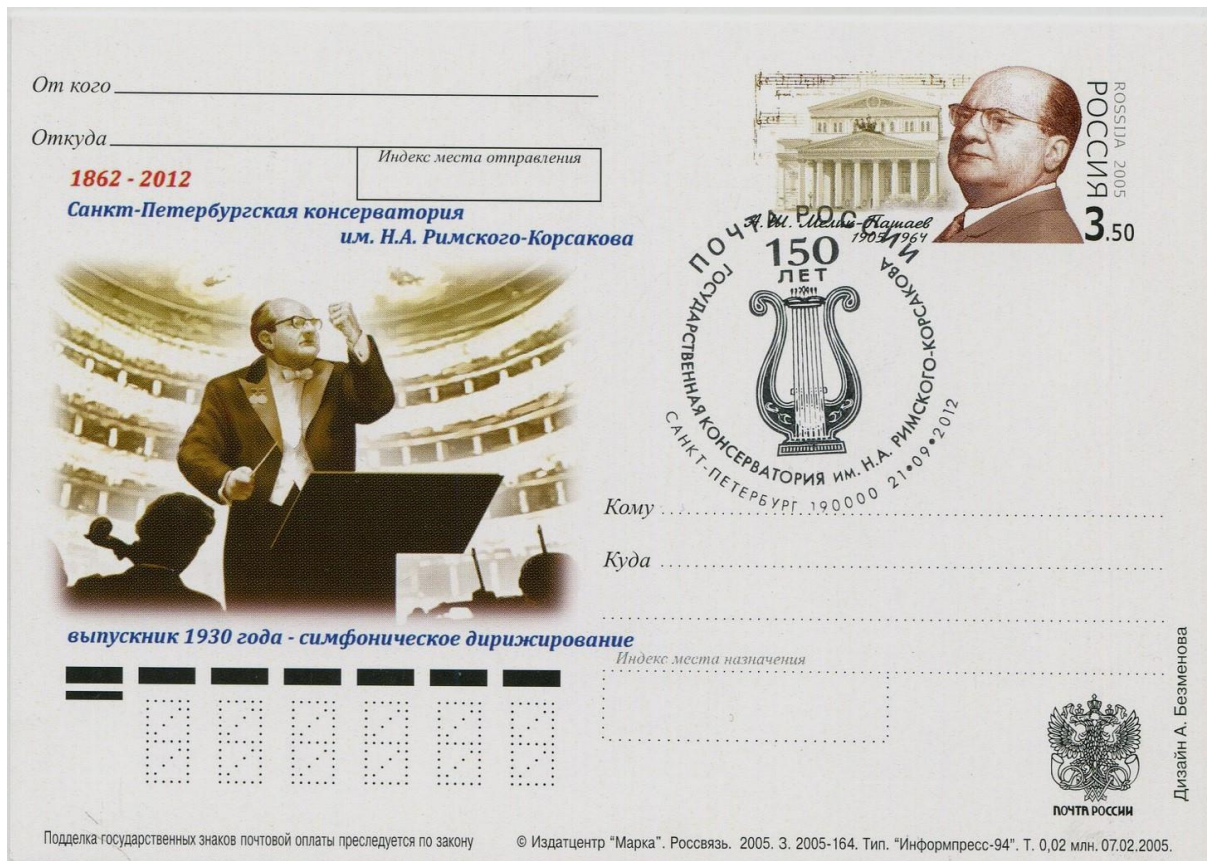
השלב הבא הוא החזרות לקונצרט, במהלכן מציג המנצח לתזמורת את הפרשנות שלו ליצירה. המנצח מביא לרשות הנגנים דרכים להבין את מבוקשו, ולבצע את היצירה באופן המיטבי לפי טעמו. במהלך החזרות (וכן בשעת הקונצרט) התזמורת פרוסה במעין חצי מעגל, אשר המנצח נמצא במרכזו, כך שנשמר קו ראייה בין המנצח ובין כל הנגנים.

המנצח ניצב במרכז חצי המעגל של התזמורת

המנצח נעזר בספר תווים מיוחד הנקרא "פרטיטורה", ובו מופיעים תפקידיהם של כל כלי הנגינה, וזאת בשעה שהנגנים מקבלים, על פי רוב, את תווי הנגינה שלהם בלבד. מכאן גם ברור, שהמנצח נדרש ליכולות הסתכלות ומעקב גבוהים בהרבה מזו של הנגנים.

עליו לדעת בכל עת את תפקידו של כל כלי וכלי, את מהות תפקידו בכל רגע נתון עד לפרטיו הקטנים ביותר, והוא נדרש לפקח על כולם בו זמנית.

בשעת הקונצרט הפרטיטורה מונחת בפני המנצח

בזמן הקונצרט על המנצח להיות קשוב לכל הניואנסים הקטנים בביצוע. עליו להמשיך ולכוון את התזמורת בכללותה, ולדייק את כל אחד מהנגנים באופן אישי, וזאת כדי שהיצירה תבוצע בדיוק כפי שהיא נשמעת בראשו. מרבית המנצחים שומרים על אופי אחיד של היצירה במהלך סדרת קונצרטים נתונה, בה מבוצעת היצירה ערב אחר ערב. יחד עם זאת, אותו מנצח עשוי לבחור פרשנות שונה לחלוטין ליצירה בשנים אחרות ועם תזמורות אחרות. אך גם לכלל זה קיים יוא מן הכלל: המנצח ונגן העוגב הגרמני **קרל ריכטר** היה ידוע ברב גוניות של הקונצרטים שלו. כאשר התזמורת שלו ניגנה אותה היצירה ערב אחר ערב הוא היה עשוי לשנות את האינטרפרטציה שלו כה עמוקות, עד כי קשה היה להאמין כי מדובר באותו המנצח. ריכטר ניצח לרוב על יצירות מתקופת הבארוק, והוא האמין כי סוג מוסיקה זה אמור להיות סובייקטיבי ולא מתוכנן. את השקפתו הוא הסביר בראיון, בו טען כי "רע הדבר, אם אתה מקפיד על שגרת נגינה ליצירה משום שכך צריך, ואם אין לך עוד שום מחשבות ורעיונות לגביה".

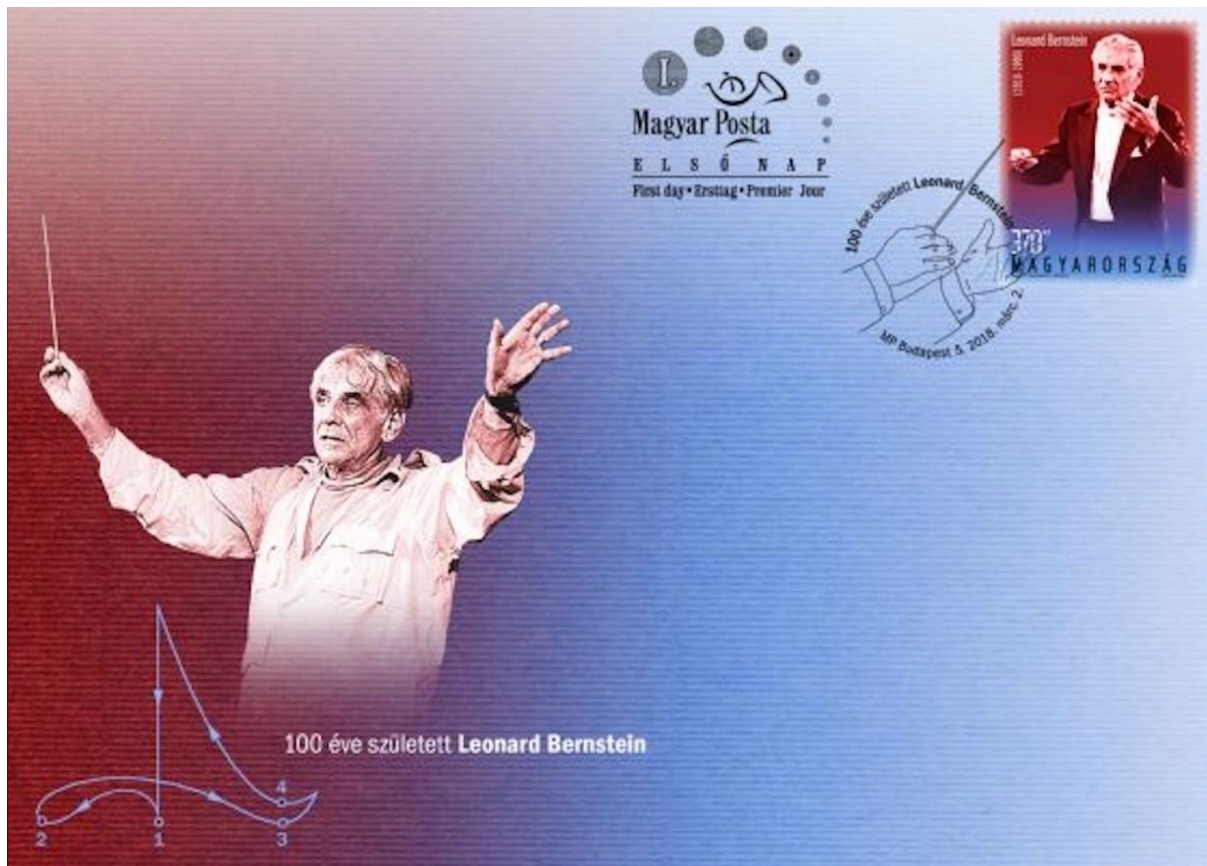
השימוש בשרביט ניצוח

ז'אן בטיסט לולי

כדי שיוכל לשלוט בתזמורת באופן מיטבי, המנצח נעזר בשרביט ניצוח, אותו הוא מחזיק בין האגודל לבין האצבע המורה, כשהידית מונחת במרכז כף היד. השרביט מהווה מעין אצבע ארוכה, אשר ברור לכל לאיזה כיוון היא מורה. בעבר היו מנצחים שהיכו ברצפה במוט על מנת לסמן את המקצב הראוי. בשנת 1687 אירעה תאונה קטלנית בשל שימוש לא זהיר במוט זה: המלחין הצרפתי **ז'אן בטיסט לולי** חבט באקראי ברגלו במוט כאשר ניצח על יצירה, אשר נוגנה למרבית האירוניה לציון החלמתו של המלך. הפצע הזדהם וגרם למותו של לולי כחודשיים מאוחר יותר.

עם גדילתן של התזמורות הפך המוט לפחות יעיל, והתגלה אף כמרעיש. אט אט התפתח סגנון הניצוח המוכר לנו כיום, והפך למקצוע בפני עצמו. במאה השמונה עשרה ובראשית המאה התשע עשרה היה זה המלחין או הכנר הראשי אשר ניצחו על היצירה. אולם במאה התשע עשרה הפכה המוסיקה למורכבת ומסובכת יותר. התזמורות גדלו והפכו מתזמורות קאמריות לתזמורות סימפוניות. בשלב זה הפך המנצח בהדרגה לכדי ישות עצמאית העומדת בפני עצמה, והשימוש בשרביט ניצוח הפך לסטנדרטי.

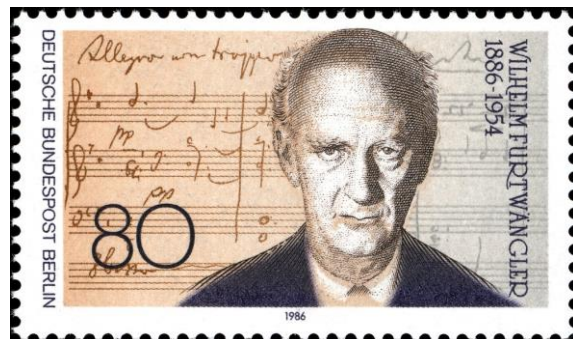
ליאונרד ברנסטיין מדגים שימוש בשתי הידיים במהלך ניצוח על קונצרט. מעטפת יום ראשון מהונגריה

כאמור, המנצח מעביר במהלך הקונצרט הנחיות לתזמורת באמצעות שרביט הניצוח שלו, אותו הוא מחזיק על פי רוב בידו הדומיננטית. בנוסף לשרביט עושה המנצח שימוש נרחב גם בידו השנייה, בתנועות גוף ובהבעות פנים. נגני התזמורת, אשר "בילו" במחיצת המנצח שעות רבות במהלך החזרות, יודעים כיצד לתרגם את שפת גופו ושפת פניו לכדי הוראות נגינה. מנצחים הם אומנים מבצעים, וסגנון הניצוח שלהם הוא אישי, ומורגש היטב גם על ידי הקהל. **ריכרד שטראוס** נודע כמי שממעיט בתנועה בשעת ניצוח, בעוד **שריקרדו מוטי**, למשל, מרבה בתנועות גוף וראש. הבדלים אלה משקפים את סגנונם האישי של המנצחים ואת הבדלי האישיות ביניהם.

מימין: ידו השמאלית של טוסקניני מסמנת לעצור. במרכז: ריכרד שטראוס. משמאל: ריקרדו מוטי.

כשם שסגנון הניצוח הוא ביטוי אישי של המנצח כאומן יוצר, כך גם העדפות המאזין הן ביטוי לטעמו האישי. פועל יוצא מכך הוא שכל דיון בשאלה מי הם המנצחים הגדולים ביותר לאורך ההיסטוריה הוא סובייקטיבי בעיקרו, ומושפע גם מסוג המוסיקה החביב על כל אחד מהמאזינים. יחד עם זאת, מאחר ומאמר זה מבטא את דעותי האישיות, מצאתי לנכון לציין כמה מהמנצחים הגדולים ביותר, לטעמי. כמובן שלא ניתן להקדיש מקום לכולם, שהרי החוברת כולה לא תספיק לצורך זה. לפיכך אתרכז במתי מעט של מנצחים דגולים החביבים עלי (על בסיס הקלטות של יצירות עליהן ניצחו), ואנסה לעמוד על ההבדלים ביניהם.

וילהלם פורטוונגלר

וילהלם פורטוונגלר היה מנצח ומלחין גרמני, אשר התייחד בטכניקת הניצוח שלו. במהלך הקונצרטים עליהם ניצח הוא נהג לבצע תנועות מגושמות וגמלוניות, אשר לכאורה לא היה כל קשר בין לבין מקצבי המוזיקה. נגן תזמורת

אחד אף אמר עליו, שתנועותיו מזכירות מרינוטה. למרות, או אולי בגלל, סגנון חריג זה, היו הנגנים מצייתים כמהופנטים לניצוחו. הופעותיו הטובות ביותר מאופיינות במצלולים עמוקים, מובלטי בס, ליריות מרקיעת שחקים והקצנת רגש מרטיטה, לצד שכנוע הגיוני. פרשנים ומבקרים רבים רואים בו את אחד מגדולי המנצחים של כל הזמנים. פורטוונגלר היה נערץ במיוחד בקרב מנצחים מהאסכולה הגרמנית.

המנצח הגרמני **הנס קנאפרטסבוס** התפרסם במיוחד כאשר ניצח על יצירותיהם של **ריכרד וגנר** ו**ריכרד שטראוס**. קנאפרטסבוס ניצח במקצב איטי מאוד, אך בעל מצלול בהיר לחלוטין אשר קשה היה לחקותו. יצירת המרקם הנקי בין שלל סקציות התזמורת היה מאפיין כמעט ייחודי שלו. הוא גם בלט כאדם צנוע ונדיב לעמיתיו, תכונות שאינן נפוצות בקרב מנצחים. עם זאת הוא כונה כ"הומניסט מחוספס", משום שבעת החזרות הוא היה לעיתים "מתנפל" על זמרי האופרה.

קנאפרטסבוס היה המנהל המוסיקלי של האופרה הממלכתית של בוואריה, עד שהודח מהתפקיד בשנת 1936 בשל התנגדותו הנחרצת למשטר הנאצי. להדחה זו היו גם טעמים מוסיקליים, משום **שהיטלר** סלד מהמקצב האיטי שלו. קנאפרטסבוס החל לנצח על האופרה של וינה (עד לפני ה"אנשלוס"), ואף ניצח על הקונצרט האחרון בבית אופרה זה, לפני שהוא נפגע בהפצצה ביוני 1944.

בית האופרה של וינה בחורבנו (ימין) ולאחר השיפוץ שלו (שמאל)

קרל בהם

כידוע, בית האופרה של וינה שופץ ונפתח מחדש בשנת 1955, ועל קונצרט הבכורה הופקד מנצח דגול אחר, האוסטרי **קרל בהם**. בהם היה ידוע כאדם קשה, השופע הערות סרקסטיות וציניות במידה יוצאת דופן. סגנון הניצוח שלו היה מלא סמכות, שמרני מאוד ודל בתנועות. את עיקר רצונותיו השיג בהם בתקשורת מול הנגנים עוד במהלך החזרות. למרבית הצער, בהם היה תומך נלהב של המשטר הנאצי, אך אין בכך לגרוע מיכולותיו כמנצח.

הרברט פון קאראיין היה מנצח אוסטרי, שנודע באיכות הצליל והאופי ביצירות עליהן ניצח. קאראיין השיג צליל בעל יופי ושלמות: פיאנו רך, קרשנדים חלקים המגיעים לשיא בדיוק ברגע הנכון, הפסקות

מוגדות היטב וכו'. האסתטיות בביצועיו ניכרת בכל היבט. בניגוד למקובל, נהג קאראיין לנצח על התזמורת בעיניים עצומות, ובכך ויתר לא רק על קשר עין המתמיד עם הנגנים, אלא גם על קריאת דפי הפרטיטורה, תוך שהוא מסתמך על זכרונו הצילומי המושלם. קאראיין היה ידוע בחוש הקצב המדויק שלו, והוא עמד על כך שמימונות זו

הינה נרכשת ולא מולדת. הוא ראה בקצב את סלע הפרשנויות המוזיקליות, וכדבריו: "אני יכול לקבל צליל שגוי מתזמורת, אבל כשהכל נהיה מהיר יותר או יותר איטי, אני לא יכול לקבל את זה".

מבין המנצחים הגדולים החיים כיום ברצוני לציין את **כריסטיאן תילמן ופרנץ ולזר-מסט**. תילמן הוא מנצח גרמני, השואב את השראתו מפורטוונגלר וקאראיין. הוא נחשב למנצח שמרני, המפיק מהתזמורות שלו צליל מלא חיים ומדויק להפליא. אופי הניצוח שלו מזכיר במקצת את זה של פורטוונגלר, אך הוראותיו הגופניות ברורות יותר ובעלות מובן מוזיקלי. ולזר-מסט הוא מנצח אוסטרי, הדוגל בדיוק של הקצב והצליל. מרבית ביצועיו מציגים את מכלול שכבות התזמורת ויצירת קשר הרמוני ביניהן.

חותמת דואר לכבודו של הרברט פון קאראיין

לירוי פרץ בן ה-16 מנגן בכינור ובפסנתר ואוסף פריטים בנושא מוזיקה ומלחינים (גם על גבי מטבעות ושטרות) וכן בולים מגרמניה, מאוסטריה ומשוויץ. כתובתו למשלוח תגובות: learoy1107@gmail.com

שלם את דמי החבר לשנת 2022 עוד היום!

את דמי החבר בסך 160 ₪ (80 ₪ לנוער) ניתן לשלם באמצעות:

- ✓ **תשלום באפליקצית "ביט":** לרן ברש, טלפון 052-5250780.
- ✓ **העברה בנקאית:** בנק הדואר (בנק 09), סניף 001, חשבון מספר 7315171. בפרטי ההעברה יש לציין את שם המעביר ואת השנה בעבורה מתבצע התשלום.
- ✓ **משלוח המחאה בדואר:** יש למלא צ'ק לפקודת איל"ת, ולשלוח לגזבר האגודה **רן ברש** לכתובת: רחוב היורה 1, ת.ד. 8486, גן יבנה 7086131.

על חומותיך ירושלים – חלק ב' שמוליק כהן

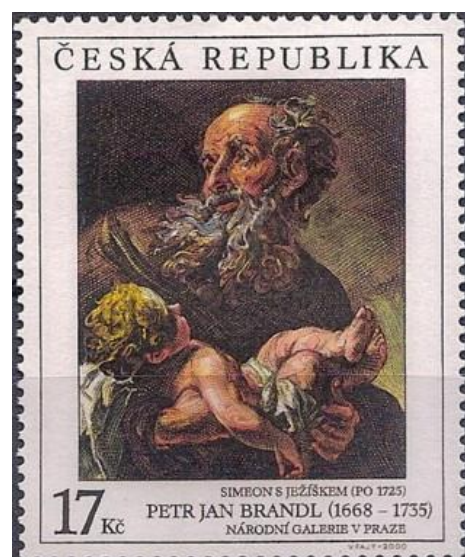
את חלקו הראשון של הסיור שלנו מסביב לחומותיה של העיר העתיקה בירושלים סיימנו בשער האריות. בנקודה זו ניכנס לתוך העיר העתיקה כדי להתבונן בהר הבית. על הר הבית אפשר להרחיב ולכתוב לא רק חוברת שלמה של "נושאות", אלא גם ספר עב כרס, ולכן נגביל את המאמר שלנו לדיון בקדושת ההר לשלוש הדתות, לשני המבנים החשובים ביותר בהר (כיפת הסלע ומסגד אל-אקצא) וכן למבנים או שערים הנסמכים על החומה.

אבן השתייה

הר הבית קדוש ליהודים בעיקר משום שעליו עמד בית המקדש, אך לפי מסורת בעל פה הר הבית היה גם המקום בו נערכה עקידת יצחק. כידוע, ה' מורה לאברהם "קח-נא את-בנך את-יחידך אשר-אהבת, את-יצחק, ולך-לך, אל-ארץ המריה; והעלהו שם, לעלה, על אחד ההרים, אשר אמר אליך" (בראשית, כ"ב, ב'). ההר הספציפי לא מצוין, אך כאמור קיימת מסורת לפיה מדובר בהר הבית. סיבה נוספת לקדושת ההר ליהודים היא הסלע המצוי מתחת לכיפת הסלע, אשר נקרא ביהדות "אבן השתייה", מלשון תשתית. על פי האגדה, באבן השתייה החלה בריאת העולם.

המסורת הנוצרית מקבלת את הר הבית כמקום של בית המקדש (הראשון והשני). עבורם בית המקדש השני חשוב הרבה יותר, משום שאירועים משמעותיים בחייו של **ישוע** התרחשו בו. כך, למשל, כאשר היה ישוע תינוק בן ארבעים יום, הוא הובא למקדש על מנת לבצע את פדיון הבן. אחד מעולי הרגל במקום, **שמעון הצדיק**, זיהה שהתינוק הקטן הוא המשיח, והודה לאל על כך שהוא זכה לראות את המשיח בטרם מת. כאשר היה ישוע בן 12, הוא עלה עם הוריו לרגל לירושלים בחג הפסח, ואבד להם. לאחר שלושה ימים הם מצאו אותו יושב בין החכמים בבית המקדש, ומדהים אותם בפרשנותו ובשאלותיו. להוריו הסביר, שהוא הגיע למקום של אביו (לפי המסורת הנוצרית ישוע הוא בן האלוהים). אירוע חשוב אחר התרחש לאחר שישוע נטבל בירדן והחל את שליחותו כאדם בוגר. השטן ניסה אותו בבית המקדש, וישוע עמד בניסיון.

שמעון הצדיק אוהו בידיו את
ישוע התינוק. יצירה של האומן
הצ'כי פטר ברנדל משנת 1725.

מחליפו של ישוע, **פטרוס** (שנחשב במסורת הקתולית כאפיפיור הראשון, ומאז כל אפיפיור יושב למעשה על כסאו של פטרוס) ריפא ליד אחד משערי בית המקדש אדם נכה. בעולם

١٤٢٢
2001

١ ريال انتفاضة الأقصى 1SR

٥ ريالات

انتفاضة الأقصى

5SR

مصلحة مطابع الحكومة بالرياض - ١٤٢٢هـ

מבט על מסגד אל-אקצא מרחבת הכניסה. גיליונית מזכרת מערב הסעודית.

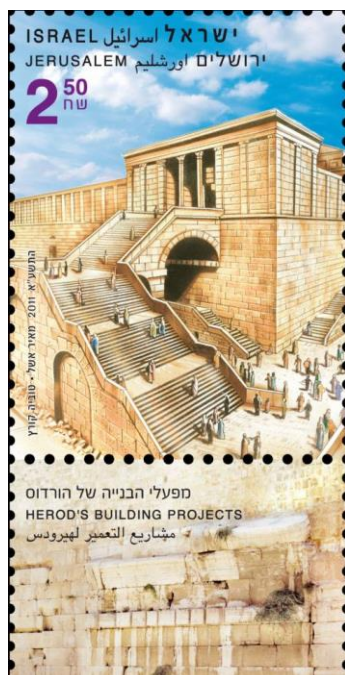
קדושת הר הבית למוסלמים נובעת מאגדה על מסע לילי של **מוחמד** ממכה להר הבית. מוחמד עלה על גבה של בהמה פלאית בעלת גוף כשל חמור אך עם כנפי טווס ופני אישה יפה, וטס עימה ממכה לירושלים. שם הוא נפגש עם נביאים מדורות קודמים, לאחר מכן עלה על הסלע שאנו מכירים כסלע השתיה, עלה השמימה, ושם פגש את אללה. אללה נתן לו שם את אחד מחמשת עמודי האסלאם, המצווה להתפלל חמש פעמים ביום. מוחמד חזר מהשמיים לסלע השתיה, ומשם למכה והעביר למאמניו את דרישת אללה. מאז מקיימים המוסלמים חמש תפילות חובה ביום. סיפור זה אינו כתוב בקוראן, והוא בבחינת מסורת שבעל פה,

בול ירדני משנת 1954 המראה את מסגד אל-אקצא. המסגד הופיע פעמים רבות על בולי מדינות ערב החל משנת 1967, אך רק לעיתים רחוקות לפני כן.

המתייחסת לפסוק מהקוראן: **"השבח לזה שהסיע את עבדו בלילה מהמסגד הקדוש אל המסגד הקיצוני שבירכנו את סביבתו, כדי להראות לו מאותותינו; כי הוא השומע הרואה"** (קוראן, 17, 1). המסגד הקדוש הוא המסגד הגדול במכה, והמסגד הקיצוני נקרא בערבית מסג'ד אלאקצא, ומכאן מקור השם של המסגד בהר הבית.

לאחר שהבנו את קדושת ההר לדתות השונות נפנה לשני המבנים החשובים שבו, ותחילה למסגד אל אקצא. לאחר **שעומר איבן אלח'טאב** כבש את ירושלים בשנת 638, הוא רצה להגיע למקום שבו עמד פעם המקדש המונותאיסטי של **המלך שלמה**. הר הבית היה באותם ימים שומם, ושימש כמזבלה של העיר. עומר הורה לנקות את המקום ולבנות בו מסגד. אחד מיועציו, שהיה יהודי מומר, הציע שהמסגד יבנה בצפון ההר, כך שכאשר המוסלמים יתפללו לכיוון מכה (כיוון דרום) הם ישתחוו בפני המקדש המונותאיסטי הראשון. עומר חשד שהיהודי המומר מנסה להכניס קצת אידישקייט לאסלאם, והחליט שהמסגד יהיה דווקא בצד הדרומי של ההר.

במסגרת שיפוץ בית המקדש הורדוס גם הרחיב את הר הבית באופן מלאכותי

המסגד שבנה עומר היה מסגד עץ צנוע, שונה לחלוטין מזה שאנו מכירים היום. למעשה, המסגד קרס ונבנה כמה פעמים. מאות שנים קודם לכן, כאשר **הורדוס** שיפץ ופאר את בית המקדש השני, הוא הרחיב את הר הבית. המדרון הטבעי ירד מצפון לדרום, ולכן הורדוס חצב את הפסגה בצד צפון, ובצד דרום בנה קמרונות ועליהם שם פלטפורמה. מסגד אל-אקצא, הנמצא בקצה הדרומי של הר הבית, נבנה על אותה פלטפורמה והוא אינו מושתת על הסלע הטבעי. מסיבה זו הוא קרס ונבנה כמה פעמים במהלך ההיסטוריה. המבנה שאנו מכירים היום, הוא בעיקרו משנת 1035, אם כי הוא מכיל תוספות שהוסיפו הצלבנים לאחר שכבשו את ירושלים וניצרו את ההר. רעידת האדמה בשנת 1927 גרמה נזקים רבים למסגד, וחלק מתקרתו אף קרס. בגלל רעידות האדמה הרבות והשיפוצים שנאלצו לעשות מדי פעם בפעם, פנים המסגד

עיצוב הפנים של מסגד אל-אקצא איננו אחיד

אינו אחיד, והוא כולל עמודים וקירות מתקופות שונות בהיסטוריה.

בניגוד למסגד אל-אקצא, כיפת הסלע היא המבנה המקורי, אשר עמד במבחן הזמן משום שהוא בנוי על הסלע הטבעי, ולא על הקמרונות ההרודיאניים. אילו היינו יכולים לחזור בזמן למאה השביעית לספירה, היינו מזהים את כיפת הסלע (אם כי צבע האריחים היה שונה), אך לא את מסגד אל-אקצא. הכיפה הוקמה בשנת 691 על ידי החליף **עבד אל מלכ**, והיא המבנה האיסלמי המקורי הקדום ביותר בעולם, כך שמעבר לחשיבות הדתית יש למבנה גם חשיבות היסטורית רבה. זהו מבנה אבן המחפה על הסלע הקדוש שממנו, כפי שכבר הזכר לעיל, עלה מוחמד השמייה וקיבל מאללה את מצוות התפילה.

רבים טועים ומגדירים את כיפת הסלע כמסגד. באסלאם הסוני מסגד הוא מקום בו מתקיימת תפילת ציבור בהנהגת אימאם (אצל הסונים אימאם הוא מי שמנהיג תפילת ציבור, בעוד שאצל השיעים האימאם הוא מנהיג האומה האסלאמית). בכיפת הסלע נהוגה תפילת יחיד, אך לא תפילת ציבור בהנהגת אימאם, ולכן מבנה כיפת הסלע אינו נחשב כמסגד.

הארכיטקטורה של כיפת הסלע היא כשל כנסיה ביזנטית. הגהה לבול ירדני משנת 1993. ההדפסה נעשתה בארבעה צבעים (שחור, צהוב, ארגמן וטורקיז), וההגהה בודקת את התיאום ביניהם. מאוסף לורנס פיישר

אוי לבושה! הבול ממלזיה מראה את
כיפת הסלע, אבל הכיתוב מתאר את
המבנה בשם אל-אקצא

מבחינה ארכיטקטונית כיפת הסלע היא למעשה כנסיה הרפזית ביזנטית. האסלאם החל כדת של אנשי מדבר בחצי האי ערב, ללא מסורת של בניה מונומנטלית. כפי שכבר הזכרתי, גם מסגד אל-אקצא המקורי היה מסגד עץ צנוע, בהתאם לתרבות וליכולת של אנשי המדבר. כאשר אל מלכ רצה לבנות מבנה קודש מונומנטלי, לא היו לו מקורות מוסלמיים למבנה שכזה, והוא נאלץ לשכור מהנדסים וארכיטקטים נוצריים. בנצרות יש סוג של כנסיה שאינה כנסיית קהילה, אלא מיועדת לציין מקום קדוש. בתקופה הביזנטית כנסיות שכאלו היו הרכזיות, ואפשרו למאמינים להקיף את מוקד הקדושה. כנסיית הקבר לדוגמא איננה עגולה, אך מוקד הקדושה שבה, קברו

הריק של ישוע (לפי המסורת הנוצרית הוא קם לתחייה ועזב את קברו) בנוי בחלק שנקרא רוטנדה, והוא עגול לחלוטין. כאשר תכננו הארכיטקטים את כיפת הסלע, הם הבינו שתפקידה הוא לציין את המקום ממנו עלה מוחמד השמיים, ויישמו את הרעיון של כנסיה הרכזית. כך, אחד המבנים האסלאמיים הקדושים ביותר והחשובים ביותר בעולם הוא, בעצם, כנסיה הרכזית ביזנטית מבחינה ארכיטקטונית.

נפנה עתה לשערי החומה: שער הרחמים הוא השער היחיד בחומה המזרחית המוביל ישירות להר הבית, והוא סגור מדורי דורות. שלוש הדתות המונותאיסטיות מייחסות לשער זה חשיבות מיוחדת. על פי המסורת היהודית חסימת השער היא אחד המכשולים הגורמים להתמהמהותו של המשיח. הנוצרים מאמינים שדרך שער זה נכנס ישוע ביום ראשון בשבוע האחרון לחייו (השבוע שהסתיים במשפטו וצליבתו). אירוע נוצרי אחר הקשור לכניסה דרך השער הזה היה החזרת הצלב האמיתי, צלב העץ שעליו נצלב ישוע, לירושלים על ידי הקיסר **הרקליוס**. הצלב נפל לידי הפרסים, כאשר הללו פלשו לארץ ישראל בשנת 614, ובשנת 625 הצליח הקיסר הביזנטי לאלץ את הפרסים להחזיר את הצלב. הצלב הובא לירושלים בתהלוכה חגיגית, אשר עברה דרך שער הרחמים. המסורת הנוצרית מספרת, שכאשר ניסה הרקליוס להיכנס לעיר בגאווה על סוסו, נטרקו דלתות השער בפניו. הרקליוס הבין את הרמז, ירד מסוסו, נכנס לעיר רגלית בענווה הראויה, והפעם הדלתות נותרו פתוחות ואפשרו לו להיכנס. מסורת מוסלמית גורסת, שהנביא מוחמד נכנס להר הבית במהלך האיסרא (המסע הלילי שלו שהוזכר לעיל) דרך שער הרחמים.

שער הרחמים נבנה, כנראה, בתקופה המוסלמית הקדומה לצרכים דתיים, והוא היה נעול (אך לא חסום) מזה מאות בשנים, כנראה כדי להגן על הר הבית. בתקופה הצלבנית היה השער נפתח פעמיים בשנה – ביום ראשון של הדקלים וביום חג רוממות הצלב. כאשר בנה **סולימאן המפואר** את החומה, הוא אטם את שער הרחמים בלבנים, ומאז הוא נראה כפי שאנו מכירים אותו היום. בית השער, הנמצא בצד הפנימי שלו, היה סגור במשך שנים רבות, ובשנת 2019 פתח אותו הווקף באופן חד צדדי תוך כדי הפרת צו בית משפט. עד כמה שידוע לי, היום משמש המקום להרצאות בנושא דת.

גלויה פרטית מראשית המאה העשרים המראה את שער הרחמים ואת בית העלמין המוסלמי

האם שער חולדה
נקרא כך בשל
קרבתו לקברה
של הנביאה?

כ-15 מטרים דרומית לשער הרחמים נמצא שער סתום נוסף שמוכר בשם שער ההלוויות. דרך שער זה היו יוצאים להלוויות שבבית העלמין המוסלמי הנמצא ממזרח לחומה. יש מסורות שממקמות את כניסתו של מוחמד להר דווקא דרך שער זה. נמשיך לאורך החומה המזרחית דרומה. כ-30 מטר לפני הפינה הדרום מזרחית, נבחין בנקל בשינוי סגנון הבניה של החומה. החלק המרכזי בחומה הוא חשמונאי או אף קדום יותר, ואילו החלק לאורך שלושים המטרים הדרומיים ביותר של החומה המזרחית הוא מהמאה הראשונה לפני הספירה, ונבנה כאשר הורדוס הרחיב את הר הבית.

כעת נפנה ימינה (מערבה), ונלך לאורך החומה הדרומית עד שנגיע לגן הארכיאולוגי, מרכז דוידסון. מפאת קוצר היריעה, מבין שלל הממצאים במקום, אתרכז רק בשערי חולדה והמדרגות המונומנטליות שניגשות לחומה. שערי חולדה הינם שני שערים שהיום הם סתומים, שדרכם נכנסו עולי הרגל לבית המקדש בתקופת הבית השני. יש הטוענים, כי השערים נקראים כך, משום שקבר **חולדה הנביאה** היה בסמוך להם. גרסה אחרת היא שמי שעבר בשערים הללו, הלך, למעשה, מתחת לרצפת מפלס הר הבית כמו חולד, ומכאן השם.

שערי חולדה מוזכרים במשנה מספר פעמים. במסכת מידות מסופר, שהשער המזרחי (הראשון שנגיע אליו בסיור הווירטואלי

תבליט אבן שעטר את שער חולדה
המזרחי ואשר התגלה בחפירות בגן
הארכיאולוגי מרכז דוידסון

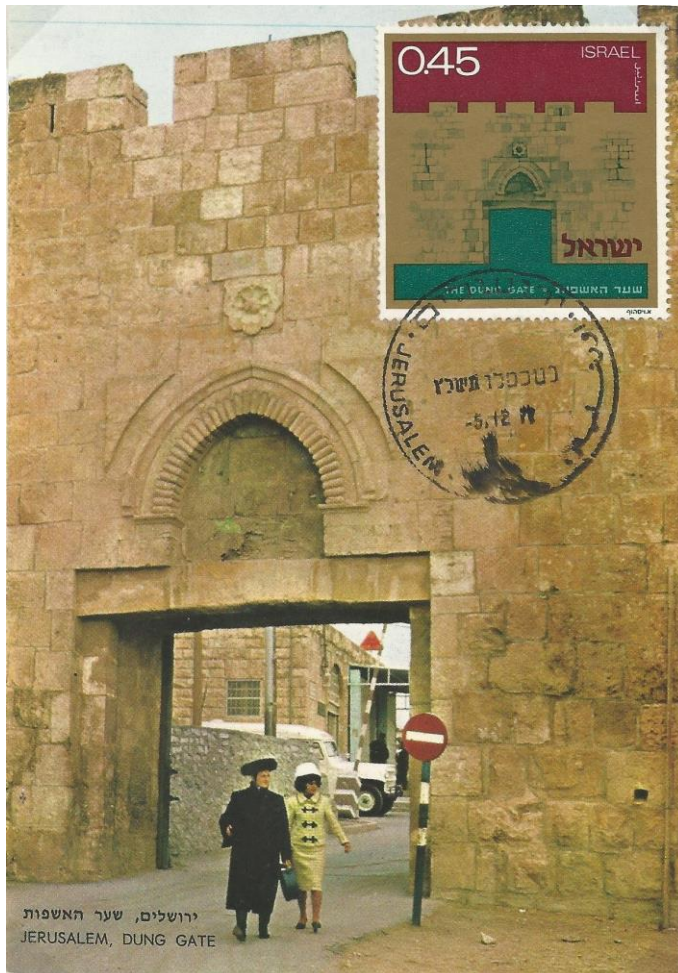
שלנו) הוא שער הכניסה, ואילו השער המערבי הוא שער היציאה מבית המקדש. אנשים שאירע להם אסון היו עושים את המסלול ההפוך, נכנסים דרך השער המערבי ויוצאים דרך השער המזרחי. שאר עולי הרגל היו שואלים אותם מה אירע להם, ומנחמים אותם.

אל שערי חולדה (שנמצאים במרחק של כשבעים מטר אחד מהשני) ניגשות מהצד החיצוני להר הבית מדרגות אבן, אשר רוחבן מתחלף לסירוגין בין 30 ל-90 סנטימטר. מטרת סידור יוצא דופן זה הייתה למנוע מהמבקרים לרוץ במדרגות, ולחייב אותם ללכת לאט ובנחת, כראוי בכניסה למקום קדוש. המדרגות מתחילות ככל הנראה בעיר דוד, ליד בריכת השילוח. בחפירות שנערכו שם נתגלו מדרגות בעלות מבנה זהה לאלו המובילות לשערי חולדה. לא ניתן היה לחפור את כל התווך בין בריכת השילוח לשערי חולדה (מתחת לסילואן והכביש המקיף את העיר

העתיקה), אך הארכיאולוגים משוכנעים, שבימי בית שני שימשה בריכת השילוח כמקווה טהרה. לאחר ההיטהרות עלו האנשים במדרגות עד לשערי חולדה, ודרכם נכנסו לבית המקדש. צמוד לשער המערבי של שערי חולדה עומד מגדל ביצור שראשיתו בתקופה הפאטימית (המאה ה-11 לספירה), והוא שופץ בתקופה הצלבנית. המגדל חוסם את חלקו המערבי של השער המערבי, ולכן ברור שבתקופה הזאת שערי חולדה כבר לא היו פעילים.

נמשיך ללכת לאורך החומות ונגיע למעין "ברך" בחומה, אשר פונה לפתע דרומה, מתרחקת מעט מהר הבית, ואז שבה ופונה מערבה. ב"ברך" זו קיים שער שלא נכלל במניין שערי העיר העתיקה, המכונה "שער החפירות". החפירות הארכיאולוגיות של גן דוידסון התנהלו משני צידי החומה של אותה ה"ברך". החופר, **פרופסור בנימין מזר** ז"ל, מצא שער סתום ופשוט פרץ אותו. השער הפרוץ שימש תחילה את הארכיאולוגים, והיום משמש את המבקרים בגן הארכיאולוגי. השער הוא מהתקופה האומאית (661 – 750 לספירה), ואיפשר לצאת מהארמון האומאי שהוקם שם לכיוון מזרח. לא ברור לחלוטין מתי השער נחסם, אולי בזמן בניית החומה העות'מנית.

נמשיך מערבה ונגיע לשער האשפות. שער זה הינו יוצא דופן, משום שהוא אינו כולל בית שער, והכניסה דרכו היא בקו ישר, ומכאן שזהו אינו שער עות'מני מקורי. כאשר בנו העות'מנים את החומה, הם השאירו במקום פשפש קטן שהיה נעול רוב הזמן, ואשר היה יכול לספק מעבר לאדם בודד או לכל היותר שניים בו זמנית. מעל השער יש קשת צרה שעמדה מעל השער המקורי, וניתן להבין ממנה מה היה רוחב הפשפש המקורי. במאה ה-19 החליטו התורכים לפתוח את השער, ולשם כך הם בנו בית שער שישמור ויגן על השער. בתקופה הירדנית, החליטו הירדנים להרוס את בית השער העות'מני ולהרחיב את הפתח, על מנת לאפשר לרכבים להיכנס דרך השער לעיר

שער האשפות. גלוית מרב מאוסף פאולו דואק.

העתיקה, ובכך נקבע מראה השער עד ימינו. מקור השם שער האשפות הוא, ככל הנראה, משום שדרך שער זה (או ליתר דיוק שער מקביל לו בתקופת בית שני) הוצאו האפר והאשפה של בית המקדש. השער מופיע בספר נחמיה, בתיאור טיול לילי שערך נחמיה: "וְאַעֲאָה בְּשַׁעַר הַגִּיאַ לַיְלָה וְאֶל פְּנֵי עֵין הַתִּנִּין וְאֶל שַׁעַר הָאֲשָׁפֹת וְאֵהִי שֹׁבֵר בְּחוֹמֹת יְרוּשָׁלַם אֲשֶׁר הֵם פְּרוּצִים וְשַׁעֲרֶיהָ אֲכָלוּ בָאֵשׁ" (נחמיה ב' 13). אגב, בעקבות אותו טיול לילי, החליט נחמיה לקומם את חומות ירושלים, ובנה את החומה הראשונה של ירושלים בימי בית שני. השם הערבי של השער הוא באב אל-מע'ארֶבֶה, על שם שכונת המוגרבים ששכנה בסמוך, ונהרסה על ידי מדינת ישראל מיד לאחר מלחמת ששת הימים, על מנת לפנות מקום עבור רחבת הכותל.

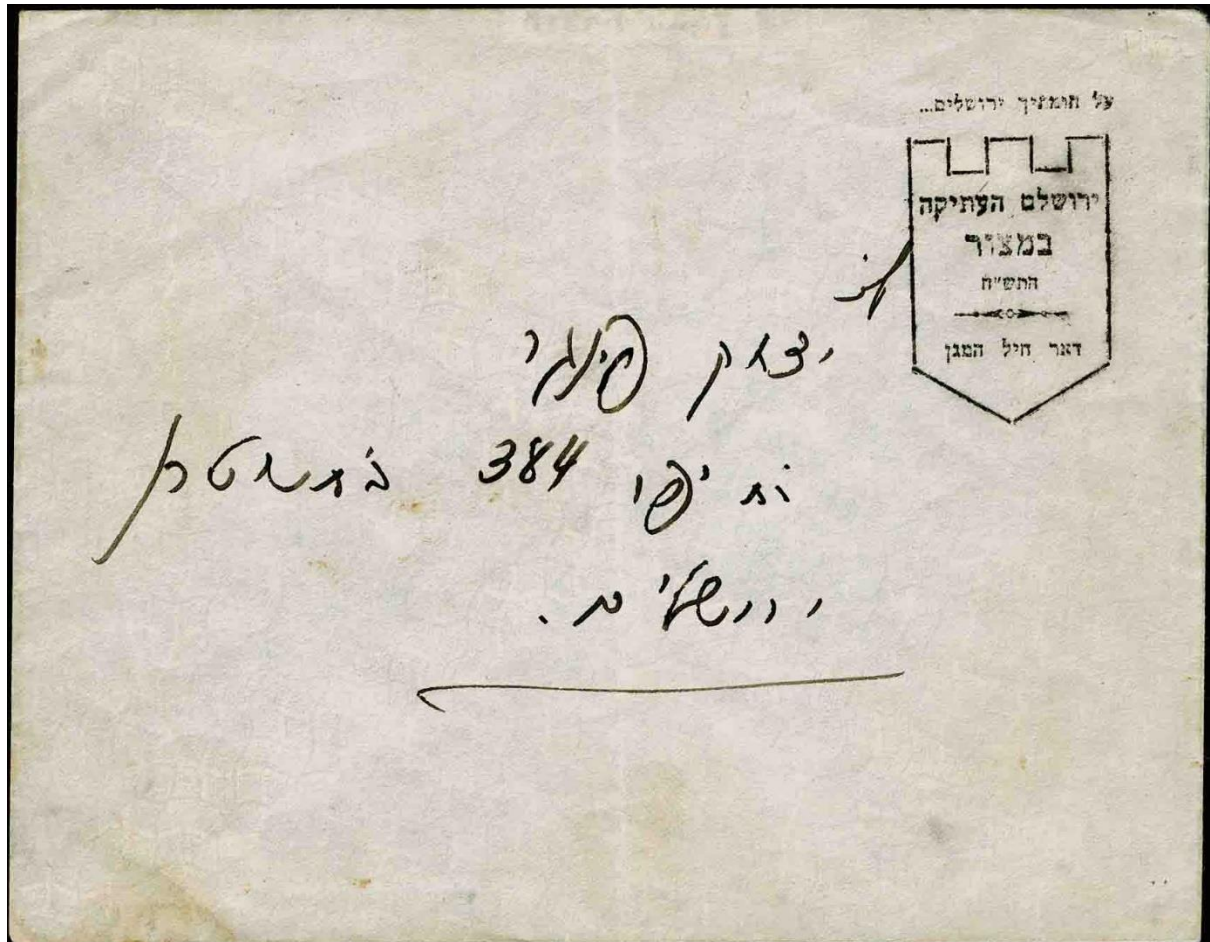
נמשיך מערבה ונגיע לשער "לא רשמי" נוסף, שער הבורסקאים. השער נמצא מול קטע משוחזר של הקארדו המזרחי של העיר הביזנטית, אך השער עצמו הוא מהתקופה הצלבנית. באותה תקופה היה במקום אזור תעשייתי של בורסקאות, ומכאן שמו של השער. בדומה לשער הארכיאולוגים ולשער האשפות המקורי, שער זה הוא פשפש חסר ביצורים. זיהוי השער כשער הבורסקאים מהתקופה הצלבנית הוא של הפרופסור בנימין מזר **ומאיר בן דב** אשר חפרו אותו, אך יש ארכיאולוגים המתנגדים לזיהוי הזה.

נמשיך מערבה ונגיע לשער ציון. בשער ניכרות פגיעות רבות של כדורים מימי מלחמת העצמאות. תושבי הרובע היהודי היו תחת "מצור בתוך מצור": העיר ירושלים כולה הייתה תחת מצור ערבי, אבל אנשי הרובע היהודי היו מנותקים מהשכונות היהודיות בירושלים, ולכן היו תחת מצור מקומי "משלהם". במהלך המלחמה נערכו כמה ניסיונות לפרוץ לתוך העיר העתיקה על מנת לחבור לרובע היהודי ולמנוע את נפילתו. ב-16/5/48, יומיים לאחר הכרזת המדינה,

שער ציון

נכשל ניסיון לפרוץ לעיר העתיקה דרך שער יפו, אך במקביל הצליחו כוחות הפלמ"ח לתפוס את הר ציון. כיומיים לאחר מכן, בלילה שבין ה-18 ל-19 במאי פרצו אנשי הפלמ"ח בפיקודו של **דוד אלעזר** ("דדו") את שער ציון באמצעות מטען חבלה, והצליחו לחבור למגיני הרובע.

המצור שבתוך המצור: מכתב נדיר שנשלח מהרובע היהודי בעיר העתיקה באמצעות שיירה. המכתב נושא את החותמת ששימשה את הכוחות הנצורים ברובע. השולח שימש כנשק ההגנה ברובע היהודי הנצור. המכתב לקוח מאוסף אלכסנדר, ומוצג כאן באישור הבעלים.

כאן החלה טרגדיה של טעויות. תגבורת של אנשי חטיבת עציני, שהייתה אמורה להחזיק בשער לא הגיעה, ואנשי הפלמ"ח עזבו אותו. במקביל, ובתגובה לפעולה הישראלית, שלח הלגיון הירדני גדוד בפיקודו של **עבדאללה א-תל** לתוך העיר העתיקה. כוח זה נכנס דרך שער האריות, התקדם דרומה ומערבה ונפרס ברובעים המוסלמי, הנוצרי והארמני, תוך כדי הפרת הניטרליות שלהם. הירדנים הופתעו לגלות כי שער ציון ננטש על ידי כוחותינו, ומיהרו לתפוס אותו ללא קרב. הרובע היהודי שוב היה נתון תחת מצור, אלא שהפעם עמד מולו גדוד של צבא סדיר, ולא כוחות פלשתינאים מקומיים. הרובע נכנע מספר ימים לאחר מכן, ב-28/5/48. מגיני הרובע נלקחו לשבי הירדני, ואילו התושבים גורשו דרך שער ציון לשטח ישראל. מאז ועד למלחמת ששת הימים נותר השער נעול, והיה חלק מקו הגבול בין ישראל וירדן.

כמה עשרות מטרים מערבית לשער ציון נגיע לנקודה שבה ניסה כוח הפלמ"ח לפוצץ פרצה בחומה במהלך מבצע "קדם" (שכבר הוזכר בהקשר של השער החדש בחלקו

הראשון של מאמר זה). במסגרת המבצע הוצמד לחומה מטען נפץ חלול במשקל של 150 קילוגרם. המטען הופעל, נשמע פיצוץ אדיר, אך האפקט היחיד שלו על החומה היה מספר כתמי פיח. כישלון המבצע הזה קיבע את הגבול בין ישראל לירדן שהיה בתוקף במשך 19 שנה, בין מלחמת העצמאות למלחמת ששת הימים.

נמשיך כעת מערבה, עד שנגיע לפינה הדרום מערבית של החומה. במקום זה הקימו הירדנים עמדה מבוצרת, ששלטה על העלייה להר ציון ועל שכונת משכנות שאננים. מכאן נפנה צפונה (ימינה), ונלך לאורך החומה המערבית עד למצודה (מגדל דוד), ובכך נשלים את הטיול מסביב לחומת העיר העתיקה. אני מקווה שהקוראים נהנו מהסיור הווירטואלי שלנו, ואולי אף יצאו לסיור דומה בשטח!

שמוליק כהן הוא איש מחשבים, מורה דרך וחובב היסטוריה, האוסף בולים בנושא הסכסוך הישראלי-ערבי. כתובתו למשלוח תגובות: shmulikc1204@gmail.com

לא קיבלת את נושאונט?

נושאונט, העיתון הבולאי המקוון הראשון בשפה העברית, מופץ שלוש פעמים בשנה. חברי איל"ת זכאים לקבל אותו ללא תשלום, אולם לצורך הפצת נושאונט אנו זקוקים לכתובת הדואר האלקטרוני (e-mail) שלכם. כתובתכם תשמש את ועד האגודה

ואת העורכים לצרכי פעילות האגודה בלבד, ולא ייעשה בה כל שימוש אחר. פנו אלינו עוד היום לכתובת noson.ed@gmail.com, וגם אתם תקבלו את נושאונט. נשמח גם לשלוח לכם גליונות קודמים, על פי בקשה.

בקרב "נושאון" – גיליון בנושא "גוף האדם"

אם ברצונכם לפרסם מאמר במסגרת זו, אנא פנו בהקדם אל עורכי "נושאון" באמצעות הדואר האלקטרוני או בדואר רגיל.

תכנית חיסכון

הפריט המוצג להלן מגיע אלינו מיפן הרחוקה. בצידו החיצוני יש איור מרהיב עין של סצינה חקלאית. צידו הפנימי הוא מעין פנקס חיסכון של בנק הדואר היפני. מאחר ומדובר בפריט של הדואר, האם הוא מותר לשימוש בתצוגה תחרותית? האם ניתן לראות בפריט זה מעין כליל?

מנחם לדור, שופט תמטי בין-לאומי וסגן יושב ראש איל"ת, חושב שלא:

הצד החיצוני של הפריט

ראשית, בואו ננסה להבין מהו הפריט הזה, ואיזה צורך הוא ממלא. למיטב הבנתי מדובר בפנקס הפקדות לצרכי חיסכון בבנק הדואר. בכל פעם שבו החוסך הפקיד כסף הודבקו בפנקס בולים בהתאם, כפי שניתן לראות בצד ימין של תמונת החלק הפנימי של הפריט הנראית בעמוד הבא. אני מנחש שכדי לעודד את החוסכים הם קיבלו "בונוס" מסויים בדמות הבול הנראה בצד שמאל של החלק הפנימי.

אגב, גם כאן מדובר בבול מודבק ולא מודפס. נראה כי במקרה הזה שלפנינו החוסך לא השלים את המלאכה, וכך נותרו בפנקס מקומות ריקים.

האם הפריט שלפנינו מותר לתצוגה? ראשית, אני חייב להבהיר שאינני רואה כל דימיון בין הפריט הזה לבין דבר בולים (המונח העברי המקובל ל-postal stationery). הפריט אינו נראה כמו גלויה או מכתב, וכלל אינו משמש למשלוח דואר.

郵便切手貯金預入ノ心得

一 此臺紙ニ郵便切手ヲ貼付シ拾錢以上ニ達シタルトキハ之ヲ郵便貯金取扱局所ニ差出スヘシ然ルトキハ郵便貯金取扱局所ハ其金額ヲ記入セル貯金通帳ヲ交付スヘシ若シ預ケ人既ニ通帳ヲ所持スルトキハ通帳ニ臺紙ヲ添ヘテ差出シ之ニ金額ノ記入ヲ受ケヘシ

一 此臺紙ニ貼付セル切手ニシテ汚損毀損スルモノハ郵便貯金取扱局所之ヲ受領セサルヘシ

一 切手貯金ハ一人一ヶ月壹圓ヲ超過スルコトヲ得ス

一 郵便貯金ノ預入ヲ爲サントスル者ヨリ郵便切手貯金臺紙ノ交付ヲ請求スルトキハ郵便貯金取扱局所ハ無料ニテ之ヲ交付スヘシ

逓 信 省

(明治三十三年六月株式會社東京電話掛帳製造所製)

郵便切手貯金臺紙

郵便切手額面	金拾 圓	通帳記號	よい中ニク	氏名	内サキ
					

הצד הפנימי של הפריט

הנקודה האחרונה היא מכריעה, לדעתי. פנקס החיסכון הזה קשור לפעולתו של בנק הדואר, ולא של הדואר. אין לו כל משמעות דוארית, ולכן לדעתי אין לו מקום בתצוגה בולאית. אני מבקש להזכיר, כי בסניפי הדואר מבצעים פעולות רבות שאינן קשורות בתהליך העברת המכתבים, כגון המרת מטבע זר, רכישת כרטיסי SIM לטלפונים סלולאריים, מכירת כרטיסי חניה (פעם היה דבר כזה) וכו'. כל הפעולות האלה קשורות לרצונו של הדואר להגדיל את הכנסותיו, אך אינן רלוונטיות למשלוח דואר, שזה התחום שמעניין אותנו.

חברים חדשים באיל"ת

האנשים הבאים הגישו בקשה לחברות באיל"ת. חבר האגודה המתנגד לקבלת מי מהם לחברות באגודה יפנה לועד תוך חודש מפרסום הבטאון.

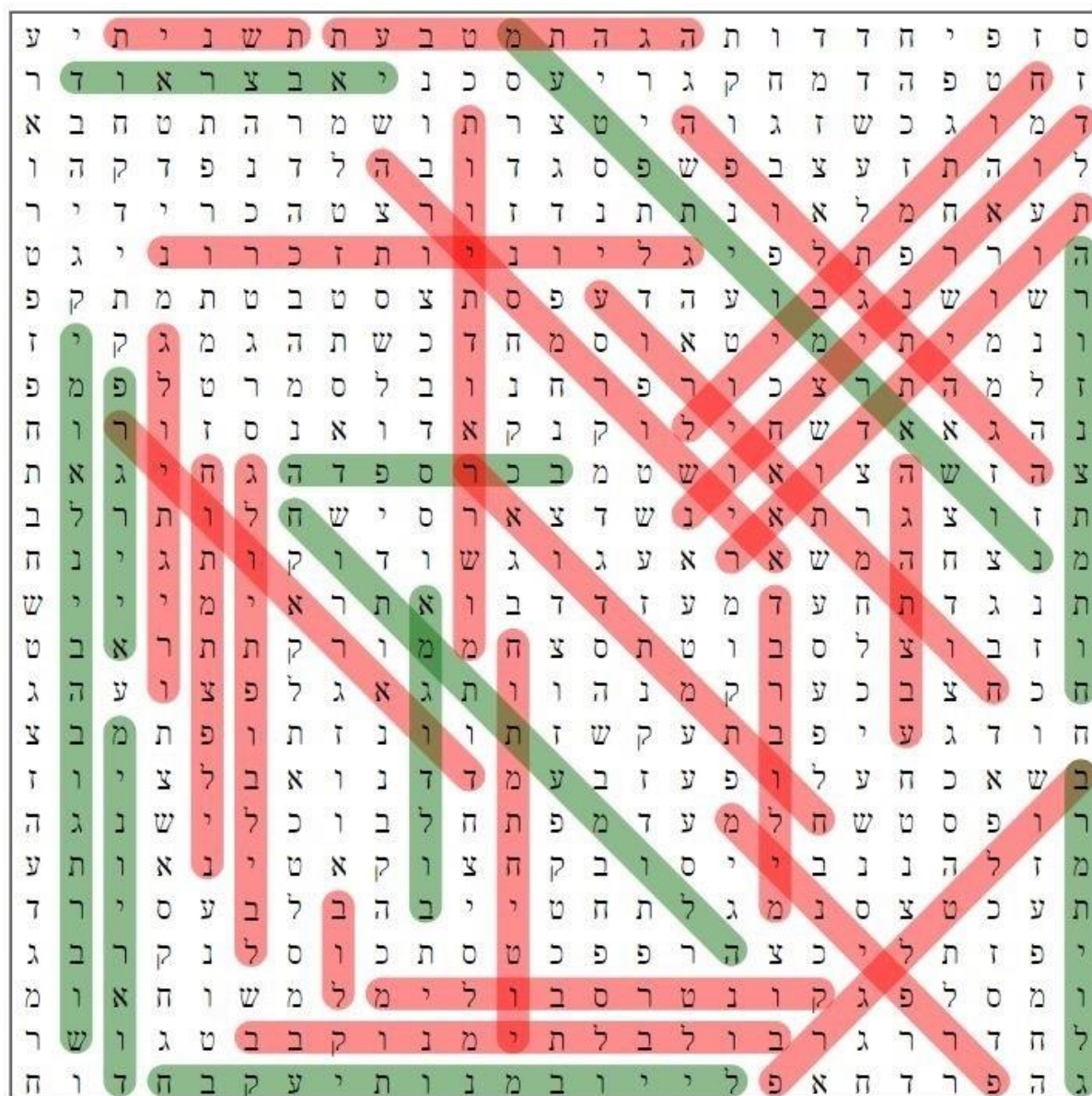
612 **רוזנברג סמיון**, יהדות איטליה 14/12, שדרות 8704139.

אוסף אולימפידת מוסקבה 1980.

613 **אגם דן**, אגוז 12, עומר 8496500.

תשבץ תפזורת בולאי ן ברש

בחוברת הקודמת הצגנו בפניכם תפזורת אותיות אשר בה שולבו 34 הגדרות של פריטים בולאיים המותרים בתצוגה תמטית תחרותית. הנה הפתרון הגרפי:

והנה ההגדרות:

מעטפת יום ראשון
איירגרף
הגהת צבע
גליוניות זכרון
דואר צבאי
תווית דואר רשום

תווית דואר
חותמת דואר
בול טלגרף
דבר בולים
דואר יונים
חותמת צפלין

בול
גלוית מרב
דואר ניצחון
הגהת מטבעת
דואר אוויר
חותמת צנזורה

גלויית פובליבל	גלויית גירו	חותמת חיטוי
אישור מסירה	חבק עיתון מבויל	שובר תגובה בינלאומי
חותמת ביול	פרפין	קונטרס בולים
תשנית	בול בלתי מנוקבב	בול דוגמא
הגהת גלופה	חותמת אירוע	חותמת תעמולה
הדפס רכב		

התשבץ התגלה כאגוז קשה לפיצוח, ורק מעטים מבין קוראינו הצליחו לפתור אותו בהצלחה. מביניהם עלה בגורל שמו של **יהושע טילמן**, והוא זוכה בפרס בולאי מתנת התאחדות בולאי ישראל.

הספריה הבולאית לרשותכם!

אתם מוזמנים לבקר בספריה הבולאית של התאחדות בולאי ישראל במשרדי ההתאחדות החדשים ברחוב אבן גבירול 39, תל אביב. הספריה פתוחה בימי חמישי בין השעות 8:00 ל-15:00. ניתן לשאול ספרים גם באמצעות הדואר. לפרטים נוספים ניתן לפנות ליעל בטלפון 03-6295547.

דיווח על האסיפה שנתית

א י ל " ת - דו"ח כספי לשנת 2021

הכנסות	
דמי חבר	19,540.00
הכנסות אחרות	60.00
יתרה משנה קודמת	11,206.45
סה"כ הכנסות	₪ 30,806.45

הוצאות	
דפוס ועריכת "נושאון"	12,635.00
הוצאות ביול ודואר	3,302.83
עמלות בנק הדואר	224.46
דמי חבר להתאחדות	5,050.00
סה"כ הוצאות	₪ 21,212.29
יתרה ליום 31.12.21	₪ 9,594.16

האסיפה השנתית של איל"ת התקיימה ביום שלישי ה-12 באפריל. לצערנו רק אחד עשר חברים הגיעו לאסיפה, וזאת אף שהשנה נערכו בחירות. ייתכן כי הסיבה למספר הנוכחים הנמוך הוא שהמפגש לא כלל גם הרצאה בולאית.

רן ברש, המשמש בתפקיד הכפול של מזכיר איל"ת וגזבר האגודה סקר את מצבה של האגודה ופעילותה. במהלך שנת 2021 עזבו את האגודה ארבעה חברים (אחד מהם נפטר) והצטרפו אליה שלושה חברים חדשים. מספר החברים באגודה נותר יציב, לערך, מזה

כמה שנים, ובסוף שנת 2021 היו באיל"ת 101 חברים בוגרים וחבר נוער אחד. רן ביקש להזכיר לחברים כי עליהם לעדכן אותו על כל שינוי בפרטים כגון כתובת המגורים, מספר הטלפון (ובכלל זה גם הטלפון הנייד) וכתובת הדואר האלקטרוני. אם לא תשלחו לנו עיכונים כאלה לא נוכל להבטיח שתמשיכו לקבל במועד את מלוא השירותים להם אתם זכאים כחברי האגודה.

רן גם הציג את תקציב האגודה לשנת 2021, ודיווח כי הגביה של דמי החבר בוצעה במלואה. רוב החברים הסדירו את התשלום כבר במהלך הרבעון הראשון של שנה, ועל כך תודתנו נתונה להם. תקציבה של איל"ת הינו מאוזן, ומכסה את הוצאותיה הישירות של האגודה ואת תשלום דמי החבר להתאחדות בולאי ישראל. במצב הנוכחי אין שום צורך לשקול את העלאת דמי החבר.

פעילותה של איל"ת בשנה החולפת הושפעה במידה ניכרת מוירוס הקורונה אשר שיתק את חיינו, והיקשה על קיום מפגשי חברים. אם בשנת 2020 השיתוק היה מוחלט, הרי שבשנת 2021 היו תנודות שנבעו מהופעת וריאנטים חדשים ובעקבותיהם גלי הדבקה, אשר כפו עלינו הפוגות בקיום המפגשים. בתנאים קשים אלה הצלחנו לקיים שלושה מפגשים פרונטליים במחצית השנייה של 2021. חידוש חשוב אותו הכניס רן ברש בתקופה זו היה צילום המפגשים והעלתם לאתר יו-טיוב, כך שגם מי שלא הצליח להגיע למפגש עצמו יכול היה להנות מההרצאה.

מבחינת פרסומים, בשנת 2021 יצאו לאור ארבע חוברות של "נושאן" (בנושאים: "מסע עולמי", "חצי", "עיגולים" ו"ריבועים ומשולשים"), וכן ארבע מהדורות של כתב העת המקוון "נושאונט". נזכיר כי על פי החלטת ועד האגודה החל משנת 2022 יתפרסמו רק שלוש חוברות של "נושאן" ושלוש מהדורות של "נושאונט" בכל שנה. בנוסף, חברי איל"ת גם מקבלים את חוברות "שובל", בהיותם גם חברים באופן אוטומטי בהתאחדות בולאי ישראל.

האסיפה קיבלה דיווח מפי יושב ראש וועדת הביקורת, יוחנן מי-רז, אשר מסר כי הדו"ח הכספי נבדק על ידי הוועדה ונמצא מדויק. על פי המלצתו של יוחנן האסיפה אישרה את הדו"ח הכספי, ובשלב זה סיימו כל בעלי התפקידים באגודה את כהונתם. ניהול הישיבה הועבר לידי חבר האגודה **יהושע טילמן**, אשר הופקד על בחירת יושב ראש חדש לאגודה. לתפקיד זה היה מועמד אחר בלבד – יושב הראש היוצא, **יצחק ברק**, והוא נבחר לתפקיד לקדנציה נוספת פה אחד. יצחק הודה לחברים על האמון בו, וציין כי הוא שואף לכך שזו תהיה הקדנציה האחרונה שלו בתפקיד.

בבחירות לוועד האגודה נבחרו רן ברש, **יורם לוביאניקר**, **מנחם לדור** ו**יהושע טילמן**. יושב הראש ברק ציין, כי הוא יפנה בשם חברי האגודה גם **לד"ר יהושע מגר** (שנעדר בשל מחלה), ואם הוא יסכים לשמש כחבר ועד יובא הדבר לאישור במפגש הבא של חברי האגודה.

בנוסף לכל החלקים הפרוצדורליים שמעה האסיפה דיווח של יורם לוביאניקר על תערוכות הבולים בדובאי ובבודפשט. יצחק ברק גם הציג פריט בולאי נדיר מאוד ורב עניין מתחום האיסוף שלו, ובכך העניק למפגש קורטוב בולאי.